Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 146 (11644) | 1981 чылдың июнь 24, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

Советтер чуртунуң хайныышкынныг тургузукчу судалы чонунуң соңгуттурганнарын Кремльдиң Улуг ордузунга чыылдырып келген: июнь 23-те ында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы ажылдап эгелээн. Партия-биле бузулбас чаңгыс эпке, ооң шылгаттынган удуртулгазы-биле совет улус социалистиг Ада-чуртунуң — чер кырынга бүгү-ниити тайбыңның чөленгиижиниң күчү-шыдалын боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле көвүделип турар.

Тайбыңны камгалап алыр, делегейге чаа дайынны болдурбас — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң СЭКП-ниң XXVI съездизинге бадыткаттынган даштыкы политиказының бедик гуманныг кол эчис сорулгазы ындыг. Тайбың биле күш-ажыл чарылбас. Совет кижилерниң шалыпчы күш-ажылы партияның ажылдап кылганы Тайбың программазының идегелдиг үндезинин тургузуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы эртенгиниң 11 шакта Эвилел Совединиң болгаш Национальдар Совединиң катышкан хуралы-биле эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, В. И. Долгих, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Депутаттар сессияның хүн айтырыын болгаш ажылдаар чурумун чаңгыс үн-биле бадылаан.

Сессияның хүн айтырыглары:

1. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыының дугайы.
2. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының Кыргыс ССР-ден оралакчызын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүн соңгуур дугайы.
3. Чурттаалга ажыл-агыйын хөгжүдер, чурттаалга фондузунуң ажыглалын болгаш калагалалын экижидер дугайы.
4. ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның чурттаалга айтырыының хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайы.
5. ССРЭ-де даштыкы хамаатыларның эрге-шөлээзиниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайы.
6. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Даргалакчы — Национальдар Совединиң Даргазы **В. П. Рубен** хүн айтырыының бирги пунктузун чугаалажып көөрүн саналдаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. И. Брежневке** сөс берген. Депутаттар болгаш аалчылар туруп келгеш, аңаа диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер депутаттар!

«Бөгүн делегейде байдал дайын айыылын чайладырынга, улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынга чаа, немелде күжениишкиннерни негеп турар... Тайбыңны камгалап арттырары — делегей айтырыгларынга хамаарыштыр бистиң партиявыска, бистиң улузувуска, бөмбүрзектиң бүгү улустарынга-даа оон артык чугула сорулга ам чок» деп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи демдеглээн.

Делегей байдалының нарыылааның өөренип көргеш, съезд амгы үеде делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар тайбыңны быжыглаарының тодаргай программазын идип үндүрген. Ону амыдыралга боттандырары дээш бистиң партиявыс-даа, Совет чазак-даа шудургу ажылдап турар.

СЭКП-ниң съездизиниң соонда эрткен үш айларда делегей болуушкуннары бистиң партияның үндүрген түңнелдериниң шынныын бадыткаан.

Америк империализмге баштаткан дайынзырак хөөннүг милитаристиг бөлүктер хемчээл талазы-биле кестүп көрбээн хөй боо-чепсек бүдүрүлгезин калбарткан. Олар чепсеглениишкинниң кызырар, месилдежиишкин одагларын узуткаар болгаш делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың шиитпирлээр талазы-биле чугаалажыышкыннардан быдап турар. Боттарының өмээржикчилериниң талазындан ажык халдаашкынныг чорукту болгаш чурттар аразынга дерзии үүлгедиглер кылырын ыят чогу-биле деткип турарлар. Делегейде байдалдың чидигленииишкини улам айыылдыг апар чыдар. Ол айыылды калбак массаларда билип турары база өскен. Милитаристерниң идепкейжээнинге удур удурланыышкынның үнү дыңзыл орар.

Мындыг байдалдарда авантюристчи пландарны үзер, кажан-даа эттинмес чүүлдү болдурбас дээш, тайбыңны камгалап арттырар дээш тайбыңга ынакшылдыг бүгү чурттарның болгаш улустарның харысалгазы канчаар-даа аажок улуг.

Бистер, совет кижилер, ол харысалганы онзагай тода билип турар бис. Таптыг-ла дөртен чыл бурунгаар гитлержи Германияның Совет Эвилелинче калчаалыг халдаашкыны-биле эгелээн, немец-фашистиг эжелекчилерниң чылча шаварының дайынының кадыг-берге дуржулгазын бис көрген бис. Ол дайын дээрге бистиң улузувустуң, харын-даа Чер кырында кайы-даа улустуң таварышканы бүгү дайыннарының эң-не аар-бергези ол болган. Халдакчыга удур ыдыктыг ол тулчуушкунну бис аллар дээш эвес— Чер кырынга амыдырал дээш чоруткан бис. Ол тулчуушкунга өлген миллион-миллион совет кижилерниң бистиң улузувус кажан-даа утпас. Кажан-даа уттундурбас!

Өлген маадырларны сактып ёзулаалыңар. **(Шупту туруп келир. Сактыышкынның минутазын эрттирер).**

Бис шуптувус билир бис: халдап болур агрессорга удур туржуп турар тайбың күштериниң сүр-күчүзү кажангызындан-даа артык улуг.

Ынчалзажок оон аңгы чүүлдү база билир бис: амгы боо-чепсектиң айыылдыы бир эвес ону чазылдырып эгелээр болза, кижи төрелгетенниң келир үеле турар, турбазының дугайында айтырыг тургустунар.

Моортан түңнел чаңгыс: кызыгаар чок хөй боо-чепсекке, шериг авантюраларынга ынактарның оруун дуй тудар дээш ам, бөгүн бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг бис. Кижилерниң амыдыраар эргезин хандырар дээш бүгү чүүлдерни кылыр херек. Ынчангаш бо херекке сарыыл чок артар азы кыдыынга туруп каарлар турбас ужурлуг: ол бүгү кижилерге болгаш кижи бүрүзүнге хамааржыр. Ол чазактарга болгаш политиктиг партияларга, хөй-ниити организацияларынга — ол ышкаш, улустарның соңгуп бадылааны, оларның адындан ажылдап чорудулганы боттандырып турар парламентилерге албан хамааржыр.

Чогум-на ынчангаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» деп ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыының төлевилелин чугаалажып көөрү-биле Силерге киирип турар. Ол төлевилелде тайбыңның болгаш улустар аразынга айыыл чок чоруктуң эрге-ажыынга ажыктыг, идепкейлиг хөделиишкинче, парламентилерниң бедик ат-алдары болгаш аргалары тайбыңның болгаш делегейге кады ажылдажылганың эрге-ажыынга чүүлдештир ажыглаттынган турарынче кыйгырып турар.

* * *

«Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын эш Л. И. Брежнев номчаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын кайгамчык улуг кичээнгей-биле болгаш диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле дыңнаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат **В. В. Щербицкий** санал бериишкинин эгелевишаан, бүгү делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг документини бистиң сессиявыс чугаалажып көрүп турар-дыр деп демдеглээн. Термоядролуг халаптан бистиң өртемчейивисти камгалаар дугайында чугаа болуп турар-дыр.

Тайбыңны камгалаары бистиң партиявыстың даштыкы политиктиг кол сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, оратор онзалап айыткан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазы бистиң хүннеривисте делегей байдалын экижидер дээш демиселге бүзүрелдиг үндезин болган. Ооң чүүлдери ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлужудуп быжыглаан болгаш бистиң партиявыстың XXVI съездизиниң документилеринде улам ыңай сайзыраткан. Тайбың дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демиселге СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң болгаш эш Л. И. Брежневтиң киирип турар кайгамчык улуг салыышкынын бөгүн демдеглевейн барып болбас.

Ленинчи школаның шылгараңгай ажылдакчызы, дайынның баштайгы хүнүнден сөөлгү хүнүнге чедир ооң одун шыдажып эрткен болгаш тайбыңның үнезин эки билир кижи — чогум-на Леонид Ильич Брежнев ындыг нарын болгаш дүшкүүрлүг үеде бистиң партиявысты болгаш күрүневисти баштап, аңаа дүүшкен бедик харысалгалыг чоруктуң нүүрү-биле бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарын камгалап турары бистиң чонувустуң аас-кежии, кижи төрелгетенниң аас-кежии-дир деп, депутат чугаалаан.

Өртемчейге тайбыңны камгалаарынче Кыйгырыг ылаңгыя эртемденнерге болгаш эмчилерге эргим үнелиг деп, кардиологтуг Эртем төвүнүң чиңгине директору депутат **Е. И. Чазов** чугаалаан. Тайбың дээш чепсегленииишкиннерни дүжүрер дээш демиселден артык чугула сорулга амгы үеде чок деп, оратор онзалап демдеглээн. Ынчалзажок даштыкыда эвээш эвес кижилер оортан өскээр бодап турары хомуданчыг-дыр. Дайынны агартып, ооң айыылдыын эвээжедирин оралдажып турар кижилерниң аразында эртемденнер болгаш эмчилер база бар. Дайын чайлаш чок болур дээр дугайында бодалга кижилерниң чаңчыга бээрин, дайынга удур тура-соруун оскунарын канчап-даа болдуруп болбас.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүнүнден эгелээш, сөөлгү хүнүнге чедир дайынның чалбыыштыг оруктарын эрткен кижи—эш Л. И. Брежнев Кыйгырыгны номчуп, чүве чугаалааны бо кайгамчык улуг ужур-дузалыг документиниң улам күштелдирип турар-дыр деп, Ленинградта «Большевичка» бүдүрүлге каттыжыышкынының даараныкчы-мотористи депутат **З. П. Самолетова** онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, ие кижи болганымда тургузар, а үреглээр эвес, бүдүрер, а узуткаар эвес сорулгалыг бүгү кижилерниң өмүнээзинден: дайынны күзевейн турар бис! деп, ол медеглээн. Кижиниң ыдыктыг эргези—тайбың чурттаар эргезин хандырар талазы-биле партия болгаш күрүнениң күжениишкиннерин нзин-биле деткип турар бис. Бистиң делегейивисти ядролуг дайынның хүлү кылдыр узуткаарын болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

Он бирги беш чылдың ээлчээнге ленинградчыларның шалыпчы күш-ажылының дугайында депутат чугаалаан. Кижи бүрүзүнүң күш-ажылының түңнели эки болган тудум-на, совет улустуң чаагай чоруу улам бедик. Ынак Төрээн чуртувус күчүлүг, тайбыңның магадылалы улам-на быжыг болур дээрзин ханызы-биле медерел билип турар бис деп, ол демдеглээн.

Фашистиг Германияның бистиң чуртувусче халдааның 40 чыл ою болуп турар үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын хүлээп ап турар-дыр бис деп, Тайбың камгалаарының Совет комитединиң даргазы депутат **Е. К. Федоров** чугаалаан. Бо үе империалистиг реакцияга, милитаризмге болгаш эжелекчи чорукка хамаарыштыр серемчилелдиг болурун кичээндирип турар. Чогум-на олар эрткен дайынның даажтаашкыннары чүгле эртери билек, чаа дайынны белеткеп эгелээн болгай. Ынчан-на атомнуг айыыл делегейге диргели берген турган.

Черниң бүгү булуңнарында чаагай тура-соруктуг кижилерниң сырый каттыштырган тайбың талалакчыларының бүгү делегейде шимчээшкини аңаа улустарның харыызы болган.

Ам дайынга удур шимчээшкинниң ГФР-де, Англияда, Бельгияда, Голландияда, Данияда болгаш Европаның оон-даа өске чурттарында, АКШ-та болгаш Канадада чаа массалыг көдүрлүүшкүнү болуп турар. Тайбыңны камгалаары болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрери дээш, ортумак ыракшылдың америк чаа ракеталарын Европага тургузарынга удур, нейтроннуг боо-чепсектин бүдүрүп эгелээринге удур дилеглерге болгаш кыйгырыгларга миллион-миллион кижилер ат салып турар. Ам бөгүн улустарның аңаа харыызы ындыг.

Кыйгырыгның төлевилели болза тайбыңны быжыглаар, чавырлыышкынны камгалаар, боо-чепсектерниң эңдере бүдүрерин оожургалыр дээш бүгү чүвени кылыр дээн СЭКП-ниң, Совет күрүнениң чайгылыш чок күзел-соруунуң чаа херечизи болуп турар деп, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат **Т. Я. Киселев** демдеглээн.

Бо сорулганы амгы үеде шиитпирлээри онза ужур-дузалыг болгаш далаштыг апарган. Империализмниң, ылаңгыя америк империализминиң эжелекчи бөлүктери дүшкүүрлүг чорукту келередип, боо-чепсекти дээрбечи ёзу-биле деген, делегейни термоядролуг халапче чыгап турар үеде улустар ыыт чок туруп шыдавас.

Бистиң чуртувус кымга-даа кыжанмайн келген болгаш кыжанмайн турар. Совет кижилерде кайгамчык улуг тургузукчу пландар бар. Оларның кол утказы — чонуң чаагай чоруу болгаш аас-кежии. Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынче, быжыг тайбың дээш демиселче угланган СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын Белоруссияның ажылчы чоннары, бүгү чурттуу ышкаш, бүрүнү-биле деткип турар.

Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле саналдар доозулган.

Парламентилерге болгаш делегейниң улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш идепкейлиг хөделиринче, парламентилерниң бедик авторитедин болгаш аргаларын тайбыңның база делегейге кады ажылдажылганың чаагай чоруунга ажыглаан турарынче кыйгырып турар ол чугула документини ээзи-биле чүүлдүгзүгениң илередип турар адыш часкаашкыннары залга диңмирел үнген.

Дээди Совет хүн айтырыының дараазында пунктузун чугаалажып көөрүнче кирген.

Депутат **Т. У. Усубалиевтиң** саналы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга Кыргыс ССР-ден депутат **Т. Х. Кошоев**—Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга соңгуткан. Депутат А. Дуйшеев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга томуйлатканы-биле болгаш ССРЭ-ниң Конституциязының ёзугаар албан-хүлээлгези ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составынга кирип турары-биле холбаштыр хостаткан.

Депутат **И. Е. Поляковтуң** саналдааны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге депутат **Т. Я. Киселёв** — Белоруссияның Компартиязының бирги секретары соңгуткан.

Дараазында «Чурттаалга ажыл-агыйын хөгжүдер, чурттаалга фондузунуң ажыглалын болгаш калагалалын экижидер база ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның чурттаалга хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **И. В. Архипов** кылган.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ПАРЛАМЕНТИЛЕРИНГЕ БОЛГАШ УЛУСТАРЫНГА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң

КЫЙГЫРЫЫ

Дайын айыылының улам-на өскени-биле, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин кажангызындан-даа артык калбартып турары-биле холбаштыр сагыш дүвүрээн Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Соведи делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга бо Кыйгырыгны үндүрдү.

Бистиң Төрээн чуртувусче гитлержи фашизмниң халдаан хүнүнден бээр кажан 40 чыл болганда, бо Кыйгырыгны ССРЭ-ниң Дээди Соведи чорудуп тур. Дайынга өлген чээрби миллион чаңгыс ада-чурттугларының чырыткылыг тураскаалының мурнунга совет улус бажын мөгейтип турар. Делегейниң ийиги дайыны бүгү кижи төрелгетенге санап четтинмес хоозураашкыннарны болгаш хилинчек-човулаңны таварыштырган. Агрессия-биле демиселге, чер кырынга тайбың дээш амы-тынын берген бүгү кижилерниң тураскаалын ханызы-биле сагтып турар бис.

Төөгү шыңгыы кичээндиригни берген. Дайынны болдурбазы чедип алдынмаан болгаш диргелген айыылды чогуур үезинде чайлатпаан уржуундан улустар кедергей улуг когаралга таварышкан. Делегейниң чаа дайынын болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры болдунар болгаш кылыр-даа херек.

Массалыг узуткаашкынның чепсээ делегейде кедергей көвүдээн. Ынчаарга ону эңдере бүдүрери уламчылап, улам-на айыылдыг, дерзии болгаш хыдыкчы боо-чепсекти чогаадып турар-дыр. Ядролуг чүс-чүс чаа ракеталарны салып үндүрерин шөлдерин Барыын Европада белеткеп турар. Ядролуг чепсекти ажыглаарын болдуруп болур дугайында кем-буруулуг бодалга кижилерни чаңчыктырарын бодап турарлар.

Политиктиг дүшкүүрлүг чорукту күштелдирип турар. Шериг талазы-биле артык күштүг болурунче чүткүп, кыжаныглар лыңналып турар апарган. Өске чурттарның болгаш улустарның херектеринче холгаарлаарының ажык семээшкиннери бар. Ол бүгү «совет шериг айыылы» деп хоозун чулчуруушкун-биле чажыртынып турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өндүр чаагайы-биле медеглээри болза: Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайн турар, Барыын-даа чүкте, Чөөн-даа чүкте чаңгыс-даа күрүне-биле удур туржурунче чүткүвейн турар. Совет Эвилели артык күштүг болурун чедип алырын күзевээн болгаш күзевейн-даа турар. Боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң чаа күштелиишкининиң эгелекчизи болбайн келген болгаш болбас-даа. Бот-боттарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, өске чурттар-биле дугуржулга ёзугаар кызыгаарлаарынга, хоруурунга оон чөпшээрешпези ындыг чепсек чок.

Тайбыңны хандырары Совет күрүнениң дээди сорулгазы боор келген, боор-даа турар, ындыг боор артар-даа. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазы олче угланган. Ылап ракета-ядролуг, а ол ышкаш аңаа-даа боо-чепсектерни кызырарының хемчеглерин киирген, бар туруп турар болгаш чаа тургустунар чөрүлдээлерни болгаш кризистиг байдалдарны шиитпирлээриниң саналдары бар, чавырлыышкынны ханыладырының болгаш бүгү диитерниң чурттарының аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериниң чүткүлү-биле ол сиңниккен. Ол тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң бо хүннерде чугула айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарга, өске күрүнелерниң кандыг-даа боттуг саналдарын кичээнгей-биле көөрүнге Совет Эвилелиниң белени илередип турар.

Бистиң ядролуг векте чугаалажыышкыннар, тайбыңның, айыыл чок чоруктуң, келир үеге бүзүрелдиң шуптувуска эргежок чугула херектиг деп, шуптувуска деңнелиг херектиг. Маргылдаалыг айтырыглар кайы хире чидиг, берге-даа болза, оларны шиитпирлээриниң чугаалажыышкыннар ышкаш, ындыг сарыылдыг аргазы чок. Бар туруп турар чаңгыс-даа арганы ышкынмас ужурлуг бис. Үе манавас!

Чугаалажыышкыннарга чидирген хүн бүрүзүнде ядролуг чөрүлдээниң айыылы улгадып турар. Улус бүрүзүнүң мурнунда болгаш бүгү улустарның мурнунда туруп турар эргежок чугула айтырыгларны шиитпирлээри соңгаарлап турар. Үе манавас!

Амгы үеде боо-чепсекти эңдере бүдүрерин, кижилерни массалыг узуткаарының боо-чепсектерин делегейге улам ыңай моондаары боттарының хөделиишкиннери-биле деткип турар кижилер күрүнелер аразында маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээрде күштүг ажыглаары дээш туржуп турар ийикпе, азы бөгүн тайбыңче диргелип турар айыылдарны аңаа-ла билбээчеңнеп, кижи төрелгетенни дүп чок черже херек кырында чыгап турар.

Түңнелдери ракета-ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң чаа өскүдүүшкүнүн болдурбас ындыг чугаалажыышкыннар дээш—баш удур кандыг-бир негелделер азы албадал оралдажыышкыннары чок, шынчы, деңн эргелиг чугаалажыышкыннар дээш шиитпирлиг санал-оналын бээринче бүгү чурттарның хоойлу-дүрүм үндүрер органнарын ССРЭ-ниң Дээди Соведи кыйгырып тур.

Амгы үениң бо эң чугула, эң онза чугула айтырыы-биле холбаштыр бо Кыйгырыгны эң-не кичээнгейлиг чугаалажып көөр боор дээрзинге ССРЭ-ниң Дээди Соведи ынанып турар. Парламентилер чугаалажыышкыннарның аргазы-биле боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин оожуктурарын болгаш чепсегленииишкинни дүжүрерин дээштиг чедип алырынга эргежок чугула эргелерлиг болгаш авторитеттиг дээрзинге ол бүзүреп турар. Чугаалажыышкыннарның түңнелинде чогумчалыг эки түңнелдерни чедип алырынга дузалаар ындыг байдалды тургузарынга болунуп салыышкынын ССРЭ-ниң Дээди Соведи болунуң талазындан киирер болгаш моон соңгаар-даа киирер апаар.

Тайбың—кижи төрелгетенниң ниити чаагай чүүлү, а амгы үеде ол—ооң доктаап турарының эң-не бирги негелдези. Чүгле ниити күжениишкиннер-биле ол камгалаттынган болгаш ынаныштыг хандыртынган болур болгаш турар-даа ужурлуг.

**СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР
ЭВИЛЕЛИНИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИ**

Москва, Кремль. 1981 чылдың июнь 23.

Төрээн чуртка—эки шынарлыг, хөй дүктү!

МАШИНАЛАР СЫЛЫРААР

Чайгы изиг хүн дүъш эртип турган. Элегес хемиң девээлиг, көктүг-шыктыг арыындан үне халыткаш, хавак кырынга кээривиске, Тока аттыг совхозтуң хой кыргыыр пунктузу бо тур. Электриниг хой машина хары угда ажылдай бергенде дыңнаарга, бир дески сылыраар. Харын-даа бир янзы онзагай хөгжүм сагышка кирер.

Бо ажыл-агый нарын дүктүг хойлуг. Ынчангаш хой кыргылдазы чаа-ла эгелээн, үш хонуп турар болду. Пунктуну шынап-ла ылаптыг кылдыр кылган. Оон иштинде дүк класстаар, прессээр черлерни шуут цементилеп каан, чам безин чок, арыг-тас.

Пунктунуң дөрүнде улуг эжиктеп кирип кээривиске, ында делгем өрээлде элээн каш кижи дүктү савалаан, будук-биле сортун бижээн турлар. Пунктунуң эргелекчизи Галина Дмитриевна Браун-биле аңаа ужуражы бердивис.

— Чаа эгелээн болгаш, арай-ла шуудап чадап тур бис— деп, ол чугаалады.— Маңаа шупту 24 муң хойну кыргыыр болгаш 88 тонна дүктү күрүнеге дужаар планныг. Дүктүң хоозаны шоолуг эвес, чунгаа база эвээш-тир.

— Ийи хүннүң ажылының түңнели кандыг болду? — деп,деп, Галина Дмитриевнадан сонуургадывыс.

— Бо пунктунуң күчүзү хүнде-ле 500-600 баш хойну кыргып үндүрүп болур. Баштайгы ийи хүнде ол болдунар арга чедир ажыглаттынмады. Шупту 876 хой кыргыттынган. Баштай кыргып турар хойларның дүгү дүшкен, арай хирелиг. Ынчалзажок ортумаа-биле бир башка онаашты 3 кг дүктү ап тур бис.

Пунктуда электриниг 50 хачыны белеткеп тургускан. Оларның шуптузу ажылдап болур, эдип, таарыштырып, эдиктирип каан. Ынчалзажок амдызында оларның чартык хирези-ле ажылдап турар.

— Даарта, соңгузу хүн пункт бүрүн күчүзү-биле ажылдай бээр. Ынчан кижи саны 100 ажар, а 60 хире кижи мында янзы-бүрү ажылдарда киржип турар—деп, эргелекчи чугаалады.

Машиналар сылдырткайнып турар өрээлге бардывыс. Узун столдуң ужу-бажында хой кыргаан кижилерде бичии-даа чай чок. Кижи ортузу чеде берген хире назылыг эр хөлчок аваангыр-тудуңгур кыргып тур.

— Бо болза, хойну дүрген кыргыырының мастери-дир — деп, Галина Дмитриевна тайылбырлады. —Бир хойну үш-ле минута хире кыргыыр.

Оюн Биче-оолдуң электриниг машина-биле хой кыргааның көрүп турарга, аваа-ла суйбап турган-биле дөмей-ле болду. Ол хире мергежип өөренген! Чээрби ажыг чыл дургузунда дүрген арга-биле хой кыргып келген кижи ындыг болбас аргажок. Ол хүнде 50—60 баш хойну кыргып үндүрүп турар. Хүнде 40-50 чедир хойну кыргып турар Мария Оюн, Хуурак-оол кешкилер (үш кижи) мурнакчыларның санынга кирип турар. Пунктунуң чанында ажылчыннар чемненир столоваяны база ажыткан.

Ынчалзажок баштайгы хүннерниң ажылы бар четпестерни база илереткен. Дүк савалаар материалды 700-ле метр хирени алган. Ол болза, хереглеттинериниң үштүн бир кезээ болур. Эрги материал-биле дүктү шарыырга, чарлып, үрелип турар. Таңды райпозунуң белеткел конторазы дүк савалаар материал-биле чедир хандырбайн турар. Оон ыңай бис чанырда хереглээр порошок, машина үзээр үс база төпер четкен. Ол чүүлдерни алырының чагыын Сельхозтехниканың Кызылда каттыжыышкынынга шагда-ла берген. Ону ол бүдүрүлге чери амга чедир чорудуп бербээн. Оон ыңай 300 хире бичии бистер база херек болуп турар. Бо четпестерни дарый чайлатпас болза, дүк кыргылдазы савалаар апаары чугаажок. А ол чорук дүктүң чидиринге чедирер.

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТАРДА: дүрген кыргыыр мастер О. Биче-оол болгаш М. Оюн ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

АКТИВ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП обкому Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды чорудар активчилерниң семинарын эрттирген.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш идеология ажылдакчыларының Бүгү-эвилел семинар-чөвүлел хуралының шиитпирлеринге дүүштүр республиканың идеология активизиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржактың, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле масса-политиктиг ажылдың дээштиин бедидер талазы-биле идеология активиниң сорулгаларының дугайында» партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Кандайның, «Бүдүрүлгениң башкарылгазынга болгаш кижизидилгезинге күш-ажылчы коллективтиң ролюн бедидер дугайында» СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суровтуң лекцияларын семинарның киржикчилери дыңнаан. Оон аңгыда бирги хүнде хоойлу-дүрүм пропагандазының, аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге школа, өг-бүле болгаш хөй-ниитиниң бир демниг харылзаалыг ажылының, делегей байдалының дугайында болгаш өске-даа темаларга илеткелдерни дыңнаан.

Семинарның ийиги хүнүнде «Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ролюнуң дугайында» республиканың культура министриниң оралакчызы А. Ф. Емельяновтуң, совет улустуң чаа чаңчылдары болгаш ёзулалдарының талазы-биле «Шын» солунунуң редактору В. С. Шаравиниң болгаш өскелерниң-даа илеткелдерин активчилер дыңнаан.

Семинарның киржикчилери чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кандыг ажылдарны чорудуп турарының талазы-биле боттарының арга-дуржулгазын солушканнар.

Кызылдың агитшелдеринге болгаш уруглар клубтарынга семинарның киржикчилери барып, ажылы-биле таныжканнар.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кандыг ажылдарны чорудуп турарын көргүскен булуңнарны район бүрүзү делгеп көргүскен. Семинарның киржикчилери моон соңгаар ажылдаарынга ажыктыг чүүлдерни оон билип алганнар.

Ту... респу... БИ... ЕКА им. А. С. Пушкина

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

ЧУРТТАЛГА АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕР, ЧУРТТАЛГА ФОНДУЗУНУҢ АЖЫГЛАЛЫН БОЛГАШ КАДАГАЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР БАЗА ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЧУРТТАЛГА ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИНИҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат И. В. АРХИПОВТУҢ илеткели

Бистиң үевистиң шылгараңгай болуушкуну болу берген СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле идепкейлиг ажыл бүгү чуртта калбарган мындыг үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязы эртип турар-дыр.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылганы партияның Төп Комитединиң Отчёт илеткелин болгаш съездиниң шиитпирлерин бүгү совет кижилер политиктиг, теоретиктиг болгаш организастыг аажок улуг ужур-дузалыг документилер кылдыр хүлээп алган. Бистиң ниитилеливисти хөгжүдериниң амыдыралчы чугула айтырыглары оларда бүгү талалыг көрдүнген, оларны шиитпирлээриниң оруктары айыттынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин бүгү коммунистер, бүгү совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн, олар чогаадыкчы көдүрлүүшкүнүң байдалын чуртка тургузуп, чаа-чаа патриотчу эгелээшкиннерниң үнер дөзү болу берген. СЭКП Төп Комитединиң, амгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгараңгай ажылдакчызы, Ленинниң херээниң шынчы уламчылакчызы, тайбың дээш, коммунизмниң идеалдары дээш могаг чок демиселчи Леонид Ильич Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары изиг-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Партияның болгаш чоннуң кол күжениишкиннери ажыл-агыйжы тургузуушкунунуң чугула сорулгаларын күүседиринче, хөгжүлдениң шапкын оруунче экономиканы шилчидеринче, социал улуг айтырыгларны шиитпирлээринче, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынче, ленинчи даштыкы политиканы амыдыралга боттандырарынче угланган. Съездиниң шиитпирлерин бүрүн боттандырар, он бирги беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерде калбак нептерээн социалистиг чарыштан ол илергейлеттинип турар.

СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң салгаан сорулгаларын чайгылыш чок боттандырбышаан, Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне социализмниң кол экономиктиг хоойлузу-биле, ол ышкаш ниитилел бүдүрүлгезиниң дээди сорулгазы — кижилерниң улам өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал херегледдерин эң-не долу хандырары кылдыр тодараткан ССРЭ Конституциязы-биле дүүштүр ажылдап турар.

Партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев мынча деп онзалап демдеглээн:

«Экономиканы партийжи, политиктиг ёзу-биле көөрүнүң алыс дөзү бүгү-ле чүвени кижи дээш, бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруу дээш деп программа болур өскерлиш чок негелде болуп келген болгаш болур-даа».

Чоннуң амыдырал деңнелин бүгү хемчег-биле көдүреринче угланыышкынны боттандырып чорутпушаан, партия биле Совет күрүне кижилерниң чуртталга байдалдарын экижидеринче үргүлчү кичээнгей салып турар. Ол талазы-биле политиканың чарылбас чүүлдери хоорайларга болгаш кодээ черлерге чаа чуртталга бажыңнарын тудары, ниитиниң контролю-биле ону чөптүг хуваары, чуртталга фондузунуң кадагалалын хандырары, ол ышкаш бедик эвес квартира төлевири болур. ССРЭ-де квартира төлевири ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның өг-бүлелериниң орулгаларының ортумаа-биле үш хуузундан ашпайн турар. Ынчаарга капитал чурттарында ажылчы чоннар чуртталга бажыңының хөлезининге боттарының ажылдап алыышкынының барык бештиң бир кезээн чарыгдаар кылдыр албадаттырып турар. Ол болза, харын чүгле социалистиг ниитилел чуртталга бажыңын алыр эргени кижиге магадылап, харын чүгле социализмниң байдалында чуртталга бажыңының айтырыы чедиишкиниг шиитпирлеттинген турун болурунуң тодаргай бүзүретилгези-дир.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда 3,5 миллиард дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген, оортан ийи миллиард дөрбелчин метр шөл—күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң чуртталга фондузунуң болгаш чуртталга-тудуг кооперативтериниң бажыңнары болуп турар.

Хоорайларның ниитилештирген чуртталга фондузу чаагай-жыдылгазының бедик деңнелди-биле онзаланып турар: чуртталга ажыл-агыйының кол фондуларының өртек-үнези ам 339 миллиард рубль, азы чурттуң бүгү кол фондуларының өртек-үнезиниң барык бештиң бир кезээ болуп турар. Ол чоннуң улуг байлаа-дыр!

Ам бистер социал шыңгыы айтырыгларның бирээзин чедиишкиниг шиитпирлээр — өг-бүле бүрүзүнге аңгы квартираны тывсыр аргалыг бис. Ам безин хоорай чурттакчыларының 80 чыгам хуузу ындыг квартираларлыг.

Ынчалзыже ажылчы чоннарны чуртталга бажыңнары-биле хандырарының херээнде ажыл ам-даа улуг. Беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеле чуртталга бажыңнарын тударының, ооң шынарын бедидериниң айтырыгларынга илеткелчи тодаргай доктааган.

Чаа чаңгыс аай төлевилелдер ёзугаар чуртталга бажыңнарын тударының хемчээли өскен, квартираларны планнаарын болгаш шеверлеп каастаарын экижидерин, оларның чурттаарынга эптиг байдалын шынаржыдарын ол төлевилелдерде көрген. Москвада, Ленинградта, Минскиде, Ташкентиде болгаш өске-даа хоорайларда чуртталга бажыңнарының дыка хөй кезиин ындыг төлевилелдер ёзугаар тудуп турар.

Ынчалзажок чуртталга тудуунда улуг четпестер ам-даа эвээш эвес. Бажыңнар тударының хуусааларын болган чок-ла узамдыктырып, ажылдарны чорударынга узун чапсарлаашкыннарны болдуруп турар, ооң уламындан бажыңнарның белен болу берген чартыы ол аразында ажыглалдан үне бээр чоруктар бар. Бажыңнарны четпир кылбайн ажыглалга киирер практика ам-даа бар, ол чорук күш-ажылдың болгаш материалдыг курлавырларының немелде чарыгдалдарын болдуруп турар. Чурттаар кылдыр бажыңнар хүлээп алыр даалгалыг кижилерниң хууда харыысалгазын бедидериниң эргежок чугулазын илеткелчи айыткан.

Бистиң чуртувуста тургустунган аажок улуг чуртталга фондузу, ооң улам ынайгы хөгжүлдези ооң кадагалалын ылап хандырарын болгаш ажыглалын экижидерин эң чугула сорулга кылдыр тургузуп келген. Ам ол сорулга чаа тургустунган дузак чок ужур-дузалыг.

Чуртталга бажыңнарының кадагалалын хандырар дээш ам хөй чүүлдерни кылып турар. Ол сорулгаларга акша-хөреңгини-даа хөйнү берип турар. Чуртталга фондузун камгалаарынга болгаш септээринге чүгле эрткен чылын бистиң күрүнениң акша-хөреңгилеринден 4 миллиард ажыг рубльди берген. Дыка хөй хоорайларга бажыңнарның техниктиг ажыглалын органзастаарын экижиткен. Инженерлиг дериг-херекселдерин чаартырынче, септелге ажылдарын механизастаарынче улуг кичээнгейни салып турар.

Ынчалзажок бажыңнарның агар болгаш капитал септелгезиниң ой-шаанда эвес болгаш шынар чок чорудар, ажылдарның хуусааларын узамдыктырар чүүлдер бар болуп, ындыг чоруктар бажыңнарның ажыглалдан элекке үне бээрин болдуруп турар. Ооң-биле холбаштыр чуртталга ажыл-агыйынга күш-ажылды органзастаарының чаа дээштиглиг хевирлерин болгаш механизацияны калбак нептередириниң эргежок чугулазы тыптып келген.

Чуртталга бажыңнарын ажыглап турарында улуг четпестерге база оратор доктааган. Туттунган болгаш ажыглалга дужааттынган бажыңнар үр үеле ээн туруп бээр таварылгалар бар. Чамдык черлерде чамдык квартираларны магазиннер, ательелер, конторалар кылдыр берип турар. Ол айтырыгларны шиитпирлээрин эң шыңгыы болгаш принципиалдыг көөрүн хандырар сорулга улус депутаттарының Советтериниң мурнунда турар деп, ол чугаалаан.

Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдеринге улус депутаттарының Советтери онза рольдуг. Чуртталга ажыл-агыйын эргелеп башкарарының, чуртталга бажыңнарының ажыглалын болгаш кадагалалын экижидериниң талазынга чер-чер Советтеринге берген бүрүн эргелерни улам долу ажыглаар талазы-биле ажыктыг эвээш эвес саналдарны эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң чоокта чаа болган сессияларынга киирген.

Чурттуң дыка хөй хоорайларында чуртталга бажыңнарын ажыглап база септеп турарының эки дуржулгазын илеткелчи анализтээн.

Чуртталга фондузун улам эки ажыглаарынга, ооң кадагалалын хандырарынга ведомстволарның чуртталга бажыңнарын улус депутаттарының чер-чер Советтеринге дамчыдып бээри идир-бээр деп, ол демдеглээн. Тудугжуларны болгаш септекчилерни эргежок чугула материалдар база техника-биле хандырар сорулга ССРЭ-ниң Күрпланының, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның мурнунда салдынган.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның чуртталга Хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелин депутаттарның чугаалажып көөрүнге киирген деп, оратор чугаалаан. ССРЭ Конституциязының чүүлдеринге, партияның XXV болгаш XXVI съездилериниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр база ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң, калбак хөй-ниитиниң саналдарын барымдаалап тургаш, ону белеткээн.

Хамаатыларның чуртталга эргелерин хандырарының а ол ышкаш чуртталга бажыңнарын ажыглаарының болгаш камгалаарының кол айтырыгларын комплекстиг-биле шиитпирлээр чаңгыс аай эвилел хоойлужудулгазы мооң мурнунда турбаан. Бо айтырыглар талазы-биле холдуунда республика хоойлужудулгазының аңгы-аңгы үелерде хүлээп алдынган хөй санныг нормативтиг актылар бар, оларның хөй нуруузу эргижирээн.

Чуртталга хоойлужудулгазының эң-не чугула, практикада болуп бадыткаан нормаларын үндезиннериниң төлевилелинде хевээр арттырган. Хоойлужудулганың сорулгаларын төлевилелде айыткан, чурттуң чуртталга фондузунуң составын болгаш ону башкарарының чурумун тодаргайлаан. Чуртталга харылзааларын таарыштырар талазы-биле ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның эрге-хүлээлгелерин ылавылаа тодаргай айыткан.

ССРЭ Конституциязындан хамаарышкан элээн каш чаа чүүлдерни Үндезиннерниң төлевилелинде киирген. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң чуртталга фондузунуң бажыңнарынга чуртталга өрээлдерин хамаатыларның хуусаа чок ажыглаар эргезин хоойлу ёзугаар быжыглап турар. Чуртталга байдалдарын экижидерин херегле турар хамаатыларга өг-бүлеге тускай квартира кылдыр чуртталга бажыңнарын бээри көрдүнүп турар.

Чуртталга бажыңнарын бирги ээлчегде алыр эргелиг хамаатыларның категорияларын Үндезиннерниң төлевилелинде айыткан. Оларга Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтери, өлген болгаш ис чок читкен дайынчыларның өг-бүлелери, хөй уругларлыг өг-бүлелер, Маадыр-иелер, бот-иелер болгаш өске-даа чамдык хамаатылар хамааржыр. Ак сеткилдиг ажылдакчыларны бүгү талалыг деткип мактаар дугайында партияның XXVI съездизиниң айтыышкыннарын барымдаалааш, бүдүрүлгеге үр үеде ак сеткилдиг ажылдаан ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар чуртталга шөлүн бирги ээлчегде алыр эргелиг болурун Үндезиннерниң төлевилелинде айыткан.

Хамаатылар чурттап олурар бажыңын камныг ажыглаар, чуртталга бажыңын ажыглаар чурумнарны болгаш социалистиг ниити чуртталганың чурумнарын сагыыр, сугну, газты, электроэнергияны, чылыг энергиязын камналгалыг чарыгдаар ужурлуг дээрзин Үндезиннерниң төлевилелинде айтып турар. Чуртталга бажыңнары болгаш чуртталга өрээлдери хуузунда байыырынга болгаш өске-даа чазый сорулгаларга, ниитилелдиң эрге-ажыктарынга когаралдыг кылдыр ажыглаттынган турup болбас ужурлуг.

Чуртталга фондузун камгалап кадагалаарын хандырарынга хөй инициативаны болгаш шиитпирлиг чорукту чер-чер Советтери болгаш күрүнениң өске-даа органнары илергейлээр, социалистиг өнчүнү камнаар болгаш камгалаар — бодунуң хамааты хүлээлгезиниң дугайында уттуп турар кижилерден шыңгыы негелдени салыр ужурлуг.

Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелин хөй-ниити чугаалажып көөр кылдыр эрткен чылдың майда төп болгаш чер-чериниң парлалгазынга парлааны билдингир болгай. Хөй хамаатылар, а ол ышкаш күш-ажылчы коллективтер, хөй-ниити болгаш күрүне органнары ол чугаалажып көрүүшкүнге идепкейлиг киришкен. Төлевилел талазы-биле 20 муң ажыг саналдар болгаш эдилгелер кирген. Ол дээрге — совет кижилерниң кайгамчык бедик идепкейлииниң, күрүнениң ажыл-херектерин шиитпирлээринге, Коммунистиг партияның айытканы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын боттандырарынга оларның ханы сонуургалдыының бүзүрелдиг херечизи-дир.

Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында соксаал чок сагыш салыышкыны дээш, чуртталга бажыңнарынга хамаатыларның Конституция ёзугаар эргезин амыдыралга боттандырып турары дээш хамаатылар партияга болгаш Совет күрүнеге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин боттарының чагаалгарынга илергейлеп турар.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннерин хүлээп алыры чуртталга ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдеринге, чуртталга фондузун камгалап кадагалаарын хандырарынга, чуртталга бажыңнарын чөптүг-биле хуваарынга, чуртталга айтырыгларын шиитпирлээр дээш совет болгаш ажыл-агый органнарының харыысалгазын бедидеринге, а ол ышкаш чуртталга ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга күш-ажылчы коллективтерниң болгаш хөй-ниитиниң улам калбак киржиринге эки эрге-хоойлу үндезинни тургузар деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

«Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер, чуртталга фондузунуң ажыглалын болгаш кадагалалын экижидер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалының депутаттар чугаалажып көөр кылдыр киирген төлевилелинде бо талазы-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң сорулгаларын болгаш ажыл-чорудулгазының угланыышкыннарын тодаргайлаан. Ол органнар амгы беш чылда планнарны чогаадып кылырда чуртталга ажыл-агыйын комплекстиг хөгжүдеринче болгаш чонга чуртталга-коммунал ачы-дуза чедирииниң деңнелин улам ынай бедидер сорулга-биле чуртталга ажыл-агыйын эргежок чугула материалдыг база саң-хөө курлавырлар-биле хандырарынче онза кичээнгейни угландырар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алганы чаа хоойлужудулга актыларын күрүне болгаш хөй-ниити органнарының, күш-ажылчы коллективтерниң база хамаатыларның чайгылыш чок боттандырары совет улустуң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидеринче угланган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң айытканы сорулгазын күүседиринге чугула салыышкын болур. **(Адыш часкаашкыны).**

БАР АРГАЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде мал ажылын кодээге бөгүнгү шалыпчы фронт дээрзин демдеглээн.

Бай-Тайга — республикада мал ажыл-агыйлыг районнарның бирээзи. Районнуң кодээ ишчилери бо хүннерде партияның ээлчеглиг съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартып, бүгү күштү, арга-курлавырларны он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче мөөнүзээн.

Районнуң ажыл-агыйлары эрткен беш чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер, малдың баш санын көвүдедир талазы-биле чамдык көргүзүглерни бедиткен. Ажыл-агыйлар сүт бүдүрериниң беш чылда планныг онаалдазын 102,3, ооң иштинде күрүнеге садарын — 110,8 хуу күүсеткен. Оңгу беш чылда бода мал бажы камгалап алырының планы 101,2 хуу күүсеттинген. А 1980 чылда совхозтар бода мал бажын 118,4. ооң иштинде төрүүр инекти 108,3, шээр мал бажы камгалап алырын 100 хуу боттандырган. Ооң-биле кады эът, дүк бүдүрериниң оңгу беш чылда планын чаңгыс-даа ажыл-агый чедир күүсетпээн.

Районнуң кодээ ажыл-агыйында үстүнде чамдык саң-чурагайлар, ылангыя 1980 чылдың көргүзүглери малдың баш санын көвүдедип, ооң продуктулуун бедидериниң, күрүнеге садар эът, дүк, сүт хемчээлин улгаттырып, планныг онаалдаларның күүселдезин доктаамал хандырып болурун көргүскен.

Советтер амыдыралы

Кодээниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгызын бүдүрүлгечи көргүзүглерлиг эгелээн. Эрткен бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планныг онаалдазы ажыр күүсеттинген, эрткен чылдың деңнелинден бо хүннерде 1998 хураган, 196 бызаа хөй камгалап алдынган. 15 малчын эрткен кыштаглаашкынының түңнели-биле төрүүр 100 башка онаалтыр 100-тен 112 чедир анай, хураганны алган. Чижээ, «Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы малчыннары М. Доос, Т. Хомушку социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, төрүүр 100 баш хойдан 112, 110 хураганны доруктурганнар, ол-ла совхозтуң малчыннары — Б. Казырык, Х. Өнер-оол олар тус-туста 104-104, А. Иргит — 103 хураганны камгалап алган.

Ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларында сүт бүдүрериниң хемчээлин улгаттырарынче, ооң шынарын бедидеринче улуг кичээнгей угланган. Ооң түңнелинде коллективтерниң, тус-тус саанчыларның бүдүрүлге көргүзүглери элээн бедээн. Районнуң мурнакчы саанчылары Р. Билчей, К. Сагды болгаш оон-даа өскелер бир инекке онаавштыр сүт саалдазын улам көвүдедип турар.

Ниитизи-биле мал бажы өстүрериниң талазы-биле эрткен оңгу беш чылда планын район күүсетпээн, мал бажының янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп, хораар чоруу хөй болуп артпышаан. Ооң чогуур түңнел үндүрер үе келген.

1981 чылда районнуң кодээ ишчилериниң мурнунда сорулгалар улуг. Ону күүседиринге бар арга-курлавырларны долу ажыглаары негеттинип турар.

Ажыл-агыйларның мурнунда кол сорулгаларның бирээзи — эът бүдүрерин көвүдедири. Ындыг-даа болза чер-чер Советтери, ажыл-агыйлар ол айтырыгны негелдеге дүүштүр тургузарынче ам-даа чогуур кичээнгей угландырбайн турар, зооветспециалистерниң ажылы кошкак. Малдың чидириишкининиң хөй болуп турары — зооветеринарлыг, профилактиктиг хемчеглерни чедир тургуспаанында, малды тарып боозадырының хуусааларын, технологиязын хажыдып турарында, отчёт-учётту кошкак тургусканында.

Районнуң кодээ ажыл-агыйының үндезини хой, өшкү ажылы. Он бирги беш чылда ооң баш санын 1980 чылга деңнээрге, барык-ла 14 хуу өстүрер сорулга салдынган. Ону чедип алырда, мал бажын хоратпазы негеттинип турар. Бо хүннерде бир чугула айтырыг — малдың чайгы семиртилгезин, чайлаглаашкынның бедик деңнелге эрттирери. Чайын күш кирбээн малдың кыжын арып баксырап, өлүр чоруу хөй дээрзин эрткен чылдарның практиказы көргүскен. Эрткен чылдың кыштаглаашкынынга ол чылдагаан-биле ылангыя «Кара-Хөл» совхозтан эвээш эвес хой хораан.

Келир кыштаглаашкынга белеткелди амдыгааштан эгелээр дугайында Эрзин районнуң мал ажылдыгаарының кыйгырыын районнуң малчыннары деткээн болгаш кышка белеткелди бо хүннерде эгелеп, хынамчалыг чорудуп эгелээн. Ажыл-агыйларда аңаа белеткел ажылдарын чорударының планын тургускан, малчын бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгелеринде ону тодаргай айыткан. Ажыл-агыйлардан «Кара-Хөл» совхоз кыштаглаашкын эрткен соонда-ла келир кышка белеткелче организастыг кирген. Ылангыя совхозтуң Даштыг-Хөл, Туралыг бригадаларының малчыннары кышка белеткелди бүгү тала-биле чорудуп, амгы үеге чедир бар кажааларның, хураганнар кажааларының үүрмек септелгезин кылып, одаан белеткен. Арткан ажыл-агыйларда ол талазы-биле чедир шиитпирлээр айтырыглар эвээш эвес. Совхозтар удуртукчулары, специалистер кышка белеткелди шыңгыы кичээнгейге алыр ужурлуг.

Партияның XXVI съездизинге Л. И. Брежнев чер-черге картофель, ногаа тарып өстүрерин көвүдедирин онзалап айыткан. Ооң-биле чергелештир СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол талазы-биле доктаалдарын күүсетпишаан, боттуг ажылдарны кылыр бис. Тараа болгаш мал чеми культураларындан аңгыда картофель, ногааның дүжүдүн район чедир ажаап албайн келген. Ол ылангыя «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарда чавыс болуп артпышаан. Ынчангаш бистиң мурнувуста салдынган кол сорулгаларның бирээзи — органиктиг чемишчидилгелерни чөп ажыглап тургаш, картофель, ногааның бедик дүжүдүн алыры.

Ажылдың бүдүрүп үндүрген продукциязының шынары — хүннүң чугула айтырыы. 1981 чылдың бирги кварталында район 144,3 тонна эътти дужааган. Ооң шынары кандыгыл, негелдеге дүгжүп турар бе? Дужааттынган эъттиң шынары негелдеге дүүшпейн турар. Күрүнеге садар малды белеткээр, шын чемгерип азыраар айтырыг ажыл-агыйларда чедир шиитпирлеттинмейн турар. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, саткан сүттүң шынары элээн эки деп санаттынган. Эрткен чылдың бирги кварталда күрүнеге бирги сорттуң сүдү 22, ийиги сорттуу 64 хуу дужааттынган болза, бо чылдың ол-ла үезинде күрүнеге саткан бүгү сүттүң 52 хуузу бирги, 48-и — ийиги сорттуу болган. Ажыл-агыйларның ишчилери бо хүннерде 1981 чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринче бүгү күштү мөөнүзээн.

Район 1981 чылда 10740 тонна сиген, 910 тонна сенаж, 100 тонна витаминниг сиген далганы, 9210 тонна силостуң ногаан массазын белеткээр хүлээлгелиг. Ол сорулгаларны чедиишкиниг боттандырары — 1981-1982 чылдарның кыштаглаашкынынга мал чеминиң быжыг баазазын тургузары ол болур. Ынчангаш ону ажыл-агыйларның, специалистерниң кичээнгейиниң төвүнде тургусканы-даа ында. Үстүнде даалгаларның күүселдезин бүрүн хандырарының хемчеглерин баш бурунгаар ап эгелээрин көрдүнген.

Районнуң кодээ ажыл-агыйында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар эвээш эвес. Чугула алырда бар үстүнде четпестерни эде көрүп, ажыл-чорудулгазын партияның съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр тургузары районнуң совет, ажыл-агый органнарының кол сорулгазы.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.
Бай-Тайга райкүүскомунуң даргазы.

БРЕСТИГЕ ДЕЛЕГЕЙ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Брест, июнь 22. (СЭТА). «Делегей айтырыгларында тайбыңны камгалаары ышкаш шак ындыг чугула сорулга бо үеде ам чок...» Хөй-ниитиниң делегей ужуражышкынының темазын эш Л. И. Брежневтиң ол сөстерин тодаргайлап турар, ук ужуражышкын Совет Эвилелинче фашистиг Германияның халдааныыңың 40 чылынга холбаштыр мында болуп эртип турар.

Ужуражышкынның киржикчилери бөгүн «Делегейниң ийиги дайынының кичээндирии болгаш тайбың, чазырлыышкын, улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге делегей хөй-ниитизиниң ролю» деп дискуссияны эрттирген. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң Шериг төөгүзүнүң институдунуң начальниги генерал-лейтенант П. А. Жилин герман фашизмни чылча шаварынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиг ролюн демдеглээн. Барыын Европада реваншистер болгаш неофашистер бажын көдүрүп, ССРЭ-же болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарынче шыгаалган ракета-ядролуг чепсекти салып үнзүрер шөлдерин дерип кылып турар амгы бо үе-чадада делегейниң ийиги дайынының кичээндирии улам онзагай ужур-дузалыг болу берген деп, ол онзалап демдеглээн.

Америк империализмниң болгаш агрессчи блок НАТО-нуң эгелеп үндүргени эндере чепсегленишкин делегейге чаа дайын айыылын тывылдырып турар. Ону болдурбас төлээде, тайбыңны камгалаар дээш демиселге ак сеткилдиг бүгү кижилерниң күжениишкиннерин мөөңнээр херек. Боо-чепсекти эндере бүдүреринге, Барыын чүктүң империалистиг бөлүктериниң агрессчи хөделиишкиннеринге удур ССРЭ партияның XXVI съездизинге тайбың инициативаларны идип үндүрген.

Антифашисчи удурланыышкынның шимчээшкининиң демиселчилериниң комитединиң Төп баштаар чериниң кежигүнү, ГДР-ниң Делегей харылзаалар институдунуң доцентизи Хорст Берент, ПУР-нуң Хосталга болгаш демократия дээш демиселчилериниң эвилелиниң Кол баштаар чериниң чиңгине секретары Станислав Куйда, Болгарияның Фашизмге болгаш капитализмге удур демиселчилериниң Төп комитединиң даргазы, Удурланыышкын шимчээшкининиң делегей федерациязының президентизиниң оралакчызы Димо Дичев болгаш өске-даа санал бергеннер чогум-на харын Совет Эвилели болгаш ооң Чепсектиг Күштери фашизмниң делегейге тергидээринче чүткүлүн үзе шапкан деп чугаалааннар. Совет кижилерниң титлержи халдаашкынынга удур демисели, Совет Армияның фронтуларынга тиилелгелери өске бүгү чурттарның улустарын фашизмге идепкейлиг удурланырынче хей-аът киирип турган.

Немец улустуң төөгүзүнде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эң баштайгы күрүнезиниң тыптып келгени, Польшаның хамаарышпас чоруу. Болгарияга улусчу революцияның тиилелгелери — бо бүгү болза Совет күрүнениң болгаш ооң хостакчы армиязының төөгүлүг интернационалчы дузазының, ук чурттарның улус-демократчы күштериниң нацизмге удур демиселиниң түңнели-дир деп, ораторлар онзалап айтып турганнар.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында боттарының чурттарынга Удурланыышкын шимчээшкининиң дугайын ооң киржикчилери Альфред Енсен (Дания), Грете Мюллер (ГФР) болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Делегей ужуражышкынының киржикчилери «Маадыр-шивээ» Брест» мемориалдыг комплекске чорааннар. Бүг хемде шивээниң камгалакчыларының маадырлыг чоруунуң 40 чыл оюн демдеглээр дээш, мөчээн маадырларның чырык турасказын хүндүткээр дээш хоорайның муң-муң ажылчы чоннары четкилеп келген. Хөй кижи киржикчилиг митинг болган. Аңаа чүве чугаалаан эштер даштыкы аалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедирип, тайбың дээш демиселчилерни ам-даа боттарының одуруглары улам сырый каттыштырарынче, термоядролуг халапты болдурбас дээш демисежиринче кыйгырган. Чүве чугаалааннар Маадыр-шивээниң камгалакчыларының эрес-дидимиин, маадырлыын, Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингенин демдеглеп, тайбың дээш могаг чок сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илергейлеп турганнар.

Митингиниң киржикчилери делегей хөй-ниитизинге кыйгырыг хүлээп алган, олар ында серемчилелдиг болурунче, боттарының шериг белеткелдерин чажырып чаар сорулга-биле «совет кыжаныг» деп хоозун даап бодаашкынны ажыглаарын катап-катап оралдажып турар күштерге идепкейлиг-биле удурланырынче кыйгырган. Бистер бүгү чурттарның тайбыңга ынак хөй-ниитизи-биле кады АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шериг талазы-биле артык болурун чедип алыр деп чүткүп турарын база Барыын Европаның чурттарынга чаа америк ракеталарын тургузар дугайында ук блоктуң шиитпирин шиитпирлии-биле буруу шаап тур бис деп, ол документиде чугаалап турар.

БАШТАЙГЫ РЕЙСЧЕ

Пассажирлер аргыштырар «Александр Суворов» деп лайнер бодунуң баштайгы рейизинче чорупкан. ЧССР-ниң верфинге тудуп тургускан судно Волга-Дон пароходствозунуң 12-ги экскурсия-турисчи суднозу бооп турар. «Александр Суворов» 400 хире кижини бортунга алыр. Чайгы үеде ол Ростов—Москва—Ростов маршруттуг экскурсияларга ажыглаттынар.

ЧУРУКТА: «Александр Суворов» Ростовтуң хем эртээлинде.

В. ТУРБИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕДИК АТКА ТӨЛЕПТИГ

ШАЛА чоллаксымаар сыныг, даштындан көөрге мындыг-ла мөге-шыырак эвес болгу дег, сиреш боттуг, хырлан думчуктуг, кирбей кара салдыг эр чингежек, будуктары чүгле бажында үнген шаваага терекче өрү көрүп алгаш, кезек турган. Теректиң кылын, мөзүргей чөвүрээзи черден өрү ийи метр хире баргаш-ла чиде берген, оон ыңай, холаң тас карт эгелээн. «Чогум-на тааржыр терек бо-дур эвеспе. Артында чингежек, чөвүрээзи холаң — деп, балды туткан биеэки эр бодуу иштинде боданган. — Мындыг теректен бир терге ишти чедир одура шапкылап алыр-дыр. Оон совхозтан трактор-биле сөөртүп ле алгай..» Балды-биле теректи кагарга, доң чарты ойлуп чаштай берген. Удавааңда-ла чиңге терек кышкы кылын хар кырынга саглаш кылдыр кээп душкен. Хойжу Монгуш Чаш-оол бир трактор тергезиниң ишти хире доң, өл теректерни одура шаап тургаш, чаңгыс черге оваалап каан. Оон аалынга чедип кээрге, ашааның каяа чораанын билбээн Өнермаа айтырган:

—Шанчыг баарында хойжулар аалдарынга чордуң бе? Эртен-не чоруткаш, сураг баарынга кайгап олурдум.

—Аалдар кезиир харык кайда боор! — деп, Монгуш Даваевич кадайынга харыылаан. — Чаш хураганнарга бээр терек кезип чордум.

—Чаш хураганнар теректи канчап чиир чүвел? — деп, Монгуш Лудаевна кайгап айтырган.

—Ажырбас, чиир чүве чораан — дээш, демгизи хөнектен шайны аянга куда берген.

—Элдеп кижи-дир сен але, чаш хураганнарга терек бээр деп чүң боор? Чымчак көк сиген-не боор бээр боор. Харын витаминниг сиген далганы дилезинзе.

Шаанда алазы хураганнарга терек шылбазы берип турганын Монгуш Даваевич чугаалаан:

—Терек шылбазы хемирип турар хураганнар аарывас чүве деп, ачам чугаалаар ийин. Ам мен оон шын, мегезин тывары-биле шенелде кылырын шиитпирлеп алдым. Бир терге ишти чиңге теректер кезип кагдым. Сиген сөөрткен трактор кээрге оон-биле эккелдирип алыр чүве.

КАЖАА иштинге аразы ийи метр, адыр баштыг ийи өргенни хурганның дениселинден бедивес кылдыр каккаш, чиңге теректерни аңаа салгылап каан. Хураган бар үзүктээш бүрүзүнге ынчаар кылган. Доң теректи баштай хураганнар херекке-даа албаан. Шенелдениң чедиишкинниг болурунга Монгуш Даваевич боду-даа арай чигзиниксей берген. Ол аразында кадайы Өнермаа чугаалаан:

—Ажык чок ажыл кылып турар кижи эвеспе бо. Хураганнар көңгүс тоовас чүве ышхажыл.

Монгуш Чаш-оол сөс-даа этпейн, өөнче базыпкан. Эртенинде хойжу куш дүгүнде тургаш, «хураганнар дүүнгү терек картын хемирип чижиктер ирги бе?» деп дүвүреп бодавышаан, кажаазынга барган. Иштинге кире бээрге, тынышчылыш дээн. Хойлар ам-даа кегженип чытпышаан. Хураганнар үзүктээжинге келген. Хойжу аңаа бодунун караа-биле көрген чүвезинге бүзүрексевейн, кезек ангадай берген турган. Дүүн салгылап каан теректерни хураганнар аажок хемирип чип турган болган. Дедир-ле дүвү-далаш-биле өөнче чүгүрүпкен. Кадайынга сонуургадып чугаалаары ол. Оозу ам кээп бүзүрээн.

Хойжунун кылган бо шенелдези чүгле ажыктыг херек эвес, харын-даа чаа ажыдыышкын болган. Чаш хураганның өзүп быжыгарынга эргежок чугула витаминнер, микроэлементилер терек картында бар чүве-дир. Ылангыя чаш хураганнарның ижин-шөйүнду аарыгларын, аксы кемдип ылбыраар аарыгны баш удур чайладырынга, дүрген оътка кирип доругарынга терек шылбазы мырыңай эргежок чугула чүүл болур. Дусту каап бээрге, хураганнар ону хире-шаа-биле чылгап-ла турар, ынчалзажок микроэлементилерге оларның негелдези оон-биле хандыртынмас. Ынчангаш хураганнар оътка кирип эгелээш-ле дүк чулуп чиир апаар. Оон түңнелинде ишти борбаандылзааш, чайлаш чок өлүр. Терек шылбазының эм шынарларының ачызында хураганнар ону чээш, көңгүс кадык болуп, дүрген өзүп мандыыр, сыырыңгы аарыглардан барык-ла өлүп хоравас. Монгуш Даваевич Чаш-оолдуң бо ажыдыышкынын «Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү хойжулары сөөлгү чылдарда калбаа-биле ажыглап турар апарган.

МОНГУШ Чаш-оол совхозунга хой кадарга-ла мындыг үр болбаан, ам чеди чыл чаа чедип турар. А оон ат-сураа чүгле совхозунда, районда эвес, харын бүгү республикада безин билдингир апарган деп болур. Чамдык кижилер 15-20 чыл малчылнаан, а ол хирезинде-ле ат-сураа алгывазы болгулаар. Оон чылдагааны чүдел?

Монгуш Даваевич бодунуң дугайында мынчаар чугаалады:

—Хойжулаан чылдарым хөй эвес харын. Ынчалзажок тускайлаң малчыннаар мурнунда мырыңай бүдүн үш чылда дузалакчылаан болбазык мен бе. Херектиң ужуру болза кодан хой бээр дээш менээ бүзүревейн турганында эвес. Харын мен бодум кадарчылаарынга кажарап алыры-биле ол хире үр дузалакчылап келдим. Үш чыл иштинде менээ ийи катап тускайлаң кодан хүлээп алырын сүмелеп-дилер. Ынчалзажок чөпшээрешпээн мен. Чүге дээрге хөйнүн малын кадарары оюнчук эвес херек-тир. Мал кадарар кижи аңаа баш удур ыяк белетенген, бүгү мурнакчы арга-дуржулганы билген турар ужурлуг. Хой ажылынга киргеш, ниитизи-биле он чыл болуп турарым ол-дур.

Тускайлаң хойжулаан чеди чылының чүгле чаңгызында хураган кадаргаш, хой оолдатпаан, а арткан алды чылда чаш хураганны доруктуруп келген. Баштай хүлээп алган 430 баш тогдулары бир дугаарында 1976 чылда оолдааң. Төрүүр 100 тогдуга онаашты 89 хураганны менди доруктурган, баш санындан 2,2 кг дүктү кыргып дужааган. Ону бедик көргүзүг деп санаар херек. Бирээде, хойлар дуңгужун оолдаан тогдулар-дыр. Ийнде, хойжунуң бодунуң база тускайлаң ажылдаан баштайгы чылы-дыр. Ындыг байдалдарга кижи-ле болганы ол хире бедик көргүзүгну чедип алыры берге.

—Оон дараазында чылын ажылга улам-на мергежилдиг апарган мен — деп, Монгуш Даваевич чугаалады. —Көргүзүүвүс база бедип эгелээн. 1977 чылда төрүүр 100 хойга онаашты 95 хураган, хойдан-на 2,3 кг дүк алдывыс. Хойларывыстың ийи дугаар оолдааны ол. Үшкү чылында 100-тен 100-тү, дөртүзүнде база ынчаны, а 1980 чылда эң хөй — 103-тү алдывыс. Дүк чыл санында көвүдеп келген.

— Оңгу беш чылды чедиишкинниг дооскан-дыр силер. Оон ниити түңнели кандыг болганыл, Монгуш Даваевич? — деп, хойжудан сонуургадым.

—Кижиге кылган ажылының түңнели солун боор. Ынчангаш чыл санында чедип алган көргүзүүмнү шээжилеп алыр кижи мен. Ниити түңнелим мындыг: беш чыл дургузунда төрээн совхозумга 1468 хураганны өстүр азырап бердим, күрүнеге 4500 килограмм дүктү дужаадым. Ол бүгүнү акшаже шилчидерге, совхозум чаңгыс мээң коданымдан 74445 рубльдиң орулгазын алган-дыр.

Малчынның амгы ажылдажыышкынының дугайын айтыра бээримге, ол мынча диди:

—Партияның улуг шуулганының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, совхозтуң ажыл-ишчилери кончуг кызып ажылдап турар. Бодум хуумда төрүүр хой бүрүзүнден-не хураганны менди доруктурарын хүлээнгеш, сөзүмге ээ болуп, 100 хойга онаашты 100 хураганны алдым. Дүк планы база күүсеттинген. Хойларым кыргыдып алдым. Ам чүгле чугдурушаш, чайлаглап үнери арткан.

БОДУНУН ажылының арга-дуржулгазының дугайында Монгуш Даваевичиниң чугаазы мындыг болду:

—Хойну кыштан хүр ажырарда, оон арбын төлдү, хөй дүктү алырда эң кол чүве — чайгы семиртилге. Чеди чыл дургузунда аңаа бүзүредим. Чайгы үеде эки оъттуг черлерге одар солуп тургаш, ыяк семиртип алырга, үлениң улуг кезии бүткени ол. Хойдан хөй хураган, арбын дүк ап шыдавас, малының баш саны хорамчалыг болур хойжулар дээрге-ле чайын кодан хоюн эки семиртирип бодавас, одар солувас, чаңгыс черге олура чайлаар, хоюн чалап каар кижилер-дир.

Оон ыңай малчын хойну июль айдан эгелеп тарып боозаткаш, эрте кыжын оолдадырының, хойларга кыжын чүгле чылыг суг бээриниң, оолдаан хойларны баштайгы он хонуунда эки чемгерип алыраарының, чаш хураганнарга терек шылбазы бээриниң эргежок чугулазының дугайын чугаалап олурду.

КЕЖЭЭ, кызымак малчын республика Наадымынга төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, кыштааның септелгезин кылып дооскан, кыжын ажыглаар курган өдээн бөлүп алган. 20 тонна сиген кезерин хүлээнгеш, үш гектар черин ийи катап суггарып каан.

—Бисте байлак чүгле мал эвес ийин — дээш, Монгуш Даваевич хүлүмзүрдү. Оон кадайы Монгуш Лудаевнаже айыткаш, уламчылады:— Бо дээрге он уругну азырап өстүрген Маадыр-не кижи-дир. Ажы-төл-биле база бай улус бис ийин.

Малчын өг-бүлениң он уругларының ийизи — улуглары Шура Монгуш инек тарып боозадыр техник тускай эртемниг, ам «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазында ажылдап турар, Николай Монгуш — тудуг мастери. А чедизи янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренип турар. А хеймери — беш харлыг Опал-оол ада-иезин-биле «малчыннап» чоруур.

Кежээниң мурнунда — мактал деп үлегер чугаа бар. Ол черле чөптүг. Кежээ, кызымак малчын Монгуш Даваевич Чаш-оолдуң ак сеткилдиг күш-ажылы бедик-биле үнелеттинген. Оңгу беш чылдың түңнели-биле аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол бедик атка Монгуш Даваевич шынап-ла төлептиг.

К. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Тайылбыр булуңу

КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Каттышкан Нациялар Организациязы кажан тургустунганыл? Оон чиңгине секретарьларынга кымнар ажылдааныл? Бо айтырыгны харыылап бээрин Чадаана хоорайның чурттакчызы А. Е. Ондар редакциядан дилээн.

1945 чылдың июнь айда Сан-Францискога болган конференцияга Каттышкан Нациялар Организациязын органызастап тургускаш, оон Уставын аңаа хүлээп алган. Тайбың болгаш бурунгаар депшилгениң ёзулуг делегей организациязы ынчан тургустунган. Ынчалза-даа АКШ болгаш оон шериг талазы-биле эвилелчилери КНО-нуң ажыл-чорудулгазын боттарының империалистиг политиказының херээнге ажыглаарын организацияның баштайгы хүннеринден эгелээннер.

АКШ-тың империалистиг бөлүктери Конгонуң иштики херээнге холгаарлаашкынны, Вьетнам улуска удур дайынны үжен чылдың дургузунда чорудуп келген. Делегейниң барык 140 чурттарының девискааринде 2,5 муң шериг базаларын болгаш объектилерин тургузуп, АКШ-тың ыйыышкыны-биле НАТО чурттарының Барыын Европага ортумак ыракшылдың 572 ракеталарын тургузар дугайында планы, Чөөкку Чөөн чүкте, Индий океанда, Перси мугулдурда байдалды кажангызындан-даа артык чидиглендирип, нарын айыылдыг байдалды тургускан.

Империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның күштериниң Ливанга, Сирияга хамаарыштыр удур чоргаар — КНО-нуң Уставынга удур болгаш оон эчис-сорулгазынга шуут дүшпес. Харын-даа АКШ Чөөкку Чөөн чүкту бодунуң адыжынга хаптап алырын күзеп турар. ССРЭ болгаш акы-дуңма социалистиг күрүнелер база араб делегейниң бурунгаар депшилгелиг күштери, оон иштинде Палестинаны хостаар организация Чөөкку Чөөн чүкке чаптуг болгаш быжыг тайбыңны күзеп турар. 1946 чылдың декабрьда КНО-нуң Кол Ассамблеязының I сессиязынга чепсегленишкинниң бүгү-ниити кызырар дугайында саналды ССРЭ киирген. Атомнуг энергияны дайын сорулгаларынга бүдүрерин болгаш ажыглаарын хоруурун бирги чергениң сорулгазы дээрзин ук саналда айыткан. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле КНО-нуң кежигүннери күрүнелерниң киирген дансызында 230 саналдарның 80 ажыг хирезин ССРЭ киирген.

КНО-та ССРЭ-ниң киирген саналдарының алыс утказы чаа делегей дайынны чайладырынче угланган. КНО-нуң кежигүнү күрүнелерниң «КНО-нуң Уставынга дүүштүр делегей харылзааларынга күш ажыглавазынындан азы ону ажыглаарының кыжанышкыны бүгү хевирлеринден болгаш ядролуг чепсекти мөңгеви-биле хоруурунуң дугайында» Ассамблеяның медеглели киирген шиитпирин ССРЭ-ниң инициативазы-биле Кол Ассамблеяның сессиязы 1972 чылда хүлээп алган. 1959 чылда КНО-нуң Кол Ассамблеязының XIV сессиязынга чугаалажып көөр-биле ССРЭ-ниң киирген чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында Декларациязы улуг чугулдугзунуушкунну болдурган. Ядролуг чепсектерниң частыышкыннарын агаарга, чер болгаш суг иштинге шенээрин хоруур дугайында керээ [illegible] ажылдап кылган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязынга чугаалажып көөр-биле ССРЭ 1975 чылда санал киирген.

КНО-нуң бир дугаар чиңгине секретарының албан-дужаалынга норвег Трюгве Ли томуйлаткан. Ону 1953 чылда швед Даг Хаммаршельд солаан. Ол 1961 чылда самолётка ооал-ондакка таваржып өлген. Оон соонда Бирманың төлээзи У Тан, а 1972 чылдан эгелээш, КНО-нуң чиңгине секретарынга австрий Курт Вальдхайм томуйлаткан болгаш 1976 чылда ону катап ийи дугаар хуусаага арттырган.

1945 чылда КНО-нуң Уставын 50 чурттар хүлээп ап, ат салган. Ам КНО-да 153 чурт оон кежигүннери бооп багтааш кирип турар.

Н. БУДУК-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Социализм чурттарында

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА БЕЛЕН

ПРАГА. 1981 чылдың дүжүүн ажаап алырынга белеткелди Чехословакияның механизаторлары бүрүн дооскан. Бүгү комбайннарны септээш болгаш хынап көрген, оларның хөй кезиин чаъстыг үеле ажылдадыр кылдыр, оларга немелде дериишкиннерни кылган.

Чехословакияның шөлдеринде чаагай дүжүт быжып турар. Часкы тарылганың үезинде ажылды эки организастааны аңаа улуг идиглиг болган. Дүжүттү чидириг чокка эң кыска хуусаада ажаап алыры — чурттуң бүгү тараажыларының кол сорулгазы.

ХИМИЯНЫҢ ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕЗИ

СОФИЯ. Болгарияның химия үлетпүрүнүң шапкын хөгжүлдези Совет Эвилели-биле бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың чаагай үре-түңнели болуп турар деп, Болгария Улус Республиканың химия үлетпүрүнүң министри Георгий Панков СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле чуртка туткан бүдүрүлгелер амгы үеде химия үлетпүрүнүң бүгү адырларының кылган продукциязының 55 хуузун берип турар. Бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринге Совет Эвилелиниң дузаламчызы Болгарияга дыка улуг ужур-дузалыг болуп турар.

ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның аразынга 1990 чылга чедир экономиктиг кады ажылдажылганың кол планы ийи чурттарның эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүр. БУР-нуң химия үлетпүрү амгы беш чылда чедиишкиннинг хөгжүдеринге ол кады ажылдажылга шиитпирлиг ужур-дузалыг болур деп министр айыткан.

ПЛАННЫ ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТКЕН

ГАВАНА. Кубаның тунеп тудар флодунуң балыкчылары бо чылдың баштайгы чартыының планын хуусаазындан 17 хонук бурунгаар күүсеткен. Олар 3 807 тонна тунеп дээр балыкты тудканнар. Далайның ажыл-ишчилери боттарының күш-ажылчы чедиишкинин чокшулап олурар байырлалга — июль 26-ның Национал тура халышкынының байырлалынга тураскааткан. Революстуг байырлалдарны күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле демдеглээри Хосталга ортулуунда чаагай чаңчыл болган.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

БУДАПЕШТ. Чугула политиктиг кампанияга — кодээ ажыл-агый болгаш үс-тывыш кооперативтериниң съездилеринге белеткел Венгрияда эгелээн. Чуртка кодээ ажыл-агый продукциязының үштүң ийи кезиин кодээ ажыл-агый кооперативтер бүдүрүп берип турар. Үлетпүр бараанарын бүдүрериниң 7 хуузу, чоңга ачы дуза чедирериниң хемчээлиниң барык 60 хуузу үс-тывыш кооперативтеринге хамааржыр.

ЭРТЕМ ТӨВҮ ТУРГУСТУНГАН

БУХАРЕСТ. Арыны азыраш, чигирин алыр болгаш арыны азыраар мергежилдиг кадрлар белеткээр талазы-биле эртем-шинчилелдериниң төвүн Дунай хемниң чурумалдыг чараш черлериниң бирээзи — Малиукулда тургускан. Ары азыраарының шенелде черин болгаш тускай лабораторияларны мында организастаан.

Румыния — ары чигирин эң хөй бүдүрер болгаш даштыкы күрүнелерге садыглаар чурттарның бирээзи. Ары чигирин арыглап, белдааалырадыр дериг-херекселдерин республика бүдүргеш, даштыкы чурттарга база садыглап турар.

ЧЕР АЖЫЛЫН ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ

УЛАН-БАТОР. Моол-совет биология экспедициязы Эхийн-гол хемниң чоок кавызында элезиниг ээн черлерни шинчилээрин дооскан болгаш чер база сад ажыл-агыйын аңаа чедиишкинниг хөгжүдүп болур деп түңнелди кылган. Ол хемниң кыдыында унуштуг шөлдерге тарап культураларын өстүрүп турар. Кандаачал кур черлерни шиңгээдип, аңаа чер болгаш сад ажылын хөгжүдериниң перспективтиг тодаргай пландарын специалистер ажылдап кылган.

Кандаачал черлерни шиңгээдип алыры — Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында кодээ ажыл-агый талазы-биле кады ажылдажылганың кол угланыышкыннарының бирээзи. Чүгле сөөлгү он беш чылдарның дургузунда безин үш миллион ажыг гектар черлерни Моолга шиңгээдип алган болгаш хөй санныг суггарылга системаларын тудкан. Бо бүгү ажылдарны кылырынга совет специалистер идепкейлиг киришкен.

ИЕНШОННУҢ АРЖААННЫГ СУГЛАРЫ

ХАНОЙ. Вьетнамда аржаанныг сугларны эмнелгеге ажыглаары сөөлгү чылдарда улам калбарган. Иеншон уездиге (Хатуен можу) аржаанныг изиг сугну 70 чылдарның эгезинде шинчилеп тыпкан. «Милам» деп минералогтуг санаторийни удавааңда аңаа дерип кылган. Ол санаторий — Вьетнам Социалистиг Республикада мындыг хевирниң эң баштайгы эмнелге чери болуп турар. Бүдүн чартык муң кижи санаторийге келген болгаш тыныштаар, куян, нерв аарыгларындан экирээн. Долгандыр дагларлыг бойдустуң чурумалдыг черинде ол санаторий бүгү чуртта алдаржып, сурагжаан.

—Минералдыг аржаан сугларны эмнелгеге ажыглаары Вьетнамга чоокта чаа эгелээн. Ынчалзажок аржаан сугларны аарыг кижилерни эмнээринге ажыглаарының чугулазын бистиң санаторийивистиң дуржулгазы бадыткап көргүскен — деп, оон директору эмчи Лыу Те СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Минерологтуг эмнелге черин Хуангнинь можуга чоокта чаа база ажыткан. Амгы беш чылда «Милам» санаторийни алгыдар деп турар. Изиг аржаан суглуг черлерни Вьетнамның соңгу талакы даглыг районнарында амгы үеде калбаа-биле шинчилеп турар. Ол районнарга элээн каш чаа санаторийлерни дерииир сорулга салдынган.

(СЭТА).

Франция. «Глоб» деп ном магазини хөй-хөй парижчилерге билдингир. Мында орус болгаш совет чогаалчыларының ССРЭ-ге парлаан номнарын, политиктиг литератураны, өөредилге номнарын болгаш словарьларны садып турар. Бистиң чуртувустуң литературазынга улуг сонуургалды Совет Эвилелинге парлаан номнарга чагыгларның чыл бүрүде көвүдеп турарындан илдең көрүп болур.

ЧУРУКТА: «Глоб» магазинде ном делгиирлериниң чанында садып алыкчылар.

А. Катковтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АКП-ниң даргазының медеглели

ВЕНА. (СЭТА). Бюджет болгаш үндүрүг политиказының талазы-биле соңгукчуларга берген бодунуң аазаашкыннарын федералдыг чазак күүсетпээн деп, Австрияның Коммунистиг партиязының даргазы Франц Мури медеглээн. Социалистиг партияның чазаа эрге-чагыргага 11 чылдарның дургузунда туруп келгениниң үезинде улуг капиталдың орулгалары дыка көвүдээн деп, ол демдеглээн.

Даштыкы болгаш чурттуң улуг капиталы 70 чылдарда хөй хемчээлдиг үндүрүглерден хостаан. Оон-биле чергелештир ажылчы чоннарга үндүрүглерни онаалган хемчээли үш катап улгаткан. Чүгле 1981 чылда безин ажылчы чоннардан 209 миллиард шиллинг акша үндүрүглерни хавырап алыры көрдүнген.

Бангладештиң Компартиязының ТК-зының медеглели

ДАККА. (СЭТА). «Империализмге удур, бүгү делегейде тайбың дээш, улустарның хамаарышпас чоруунуң болгаш депшилгезиниң херээ дээш улам ындыгы демиселдиң тодаргай оруктарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң партияның XXVI съездизинге кылган Отчёт илеткелинде тодаргай айыткан» деп, Бангладештиң Коммунистиг партиязының ТК-зының хуралынга делегей байдалының дугайында хүлээп алган резолюциязында демдеглээн.

Совет тайбың инициативалар — социализмниң, демократияның болгаш тайбыңның херээ дээш бүгү демиселчилерниң чаа күштериниң болгаш соруук киришкинниниң үнер дөзү-дүр деп ол документиде айыткан. Оларның кол сорулгазы — делегейниң чаа дайынче кижи төрелгетенни чыгап турар империализмниң чимзенишкиннерин соң шавары болур.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының шериглерин болгаш боо-чепсээн Индий океанның база Перси мугулдурунуң районунга кедергей хөй кылдыр мөөңнеп турары-биле холбаштыр чаны сагыш човаашкынны Бангладештиң Компартиязы илергейлээн. Америк империалистер Кыдаттың чагырыкчыларының деткимчези-биле Мурнуу-Барыын болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга удур бодунуң дайынзырак болгаш эжелекчи белеткелдерин Вашингтон улам күштелдирип турар. Пакистанның шериг ёзу-чурумунга хөй боо-чепсекти АКШ-тың берип турары Азияга дүшкүүрлүг байдалды улам чидигледирген.

ПЕКИН: национал эрге-ажыктарга удур

Пекинге АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң кыдат удуртукчулар-биле чугаалажыышкыннары доозулган. Ол чүгле КУР-нуң даштыкы херектер министри Хуан Хуа-биле эвес, харын Дэн Сяопин, Чжао Цзыян, КУР-нуң камгалал министри Гэн Бяо болгаш оон-даа өскелер-биле ужурашкан. Чугаалажыышкыннарның түңнелдериниң талазы-биле кандыг-даа документ парлаттынмаан. Океан ындындан келген аалчының болгаш ук чурттуң ээлериниң хөй-ниитиниң мурнунга чугаалаан чугааларын ёзугаар алырга, делегей айтырыгларының болгаш ийи таланың харылзааларының айтырыгларын чугаалажып турган. Пекинге болган парлалга конференциязынга делегей байдалының талазы-биле АКШ биле Кыдаттың үзел-бодалдары «моон мурнунда, амгы үелегизи ышкаш, кажан-даа ындыг чоок турбаан», «бистиң политиктиг угланыышкыннарывыс бот-боттарын немеп турар» деп Хейг медеглээн. Кыдат-америк чөдкшулажыышкынны Хуан Хуа база шак ынчаар үнелеп, «чөрүлдээлер бар-даа» болза, ийи талалар «дыка хөй ниити болгаш дөмей үзел-бодалдарлыг» деп Пекинге болган хүлээп алыышкынга медеглээн.

Ол ниити үзел-бодалдарның утказы болза делегейге дүшкүүрлүг орукту чидиглендирер болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдирер сорулга-биле америк империализмниң ап чорудуп турар бүгү эң чугула үүлгедиглеринге Пекин сагыш-сеткил каттыштырып база оон талазынга туржуп турарында болуп турар. Хейгтиң чугаалаан сөстерин ёзугаар алырга, америк администрациязының АКШ-тың шериг күчүзүн күштелдиреринче болгаш шериг эвилелдеринде оон эвилелчилери-биле харылзааларын быжыглаарынче угланган хемчеглерин кыдат тала «бедик-биле үнелеп турар». Вашингтон бодунуң ээлчээнде ол ниити үзел-бодалдарны Пекинниң хамыктың мурнунда Мурнуу болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга гегемонисчи эжелекчи чүткүлдерин өөскүдеринде деп көрүп турар.

Ындыг ниити үзел-бодалдарның кыдат-америк чугаалажыышкыннарга илерээшкини ол ийи чурттарның антисоветтиг политиказын улам, кандыг дүгүржүрү-биле демдеглеттиниин эткен дээрзи Хейг биле Хуан Хуаның демги-ле чугааларындан илдең-дир. Афганистан болгаш Кампучия талазы-биле Вашингтонну болгаш Пекинниң сорулгаларының «бүрүнү-биле дүгжүп турарын» чугаалажыышкыннарга демдеглээн, тодаргайлаарга, америк империалистер болгаш кыдат гегемонистер афган контрреволюсчуларны, полпотчу өлүрүкчүлерни болгаш оон-даа өске кхмер реакционерлерни боттарының деткип турарының дугайында база катап медеглээннер.

Ийи таланың харылзааларын чугаалажып турда, «АКШ-тың президентизи Кыдатты найыралдыг чурт кылдыр көөр деп турарын» кыдат удуртулгага дыңнатканын Хейг чугаалаан. Оон-биле холбаштыр АКШ-тың администрациязы Кыдат-биле садыгны, техниктиг дуза чедирерин эренгейн-биле кызыгаарлап турар америк дыка хөй хоойлуларны болгаш аңзы-бүрү дүрүмнерни (а олар чүс ажыг) ескертир азы күш чок болдурар сорулга-биле эде көрүп эгелээн. Ол базымнарның утказы болза кыдаттарга амгы америк технологияны болгаш дериг херекселдерин, оон иштинде оларның аажок сайыгсап турары амгы үениң боо-чепсээн садары-биле кыдаттарның мурнунга эжиктерин калбаа-биле ажыдып бээри болуп турар. «Ийи чурттарның шериг ведомстволарының аразынга идепкейлиг кады ажылдажылганы калбартырының» дугайында талалар дүгүржүп алганын ол база дыңнаткан. Кыдат Армияның Чиңгине штавының начальнииниң оралакчызынга баштаткан кыдат шериг делегациязы Вашингтонга бо чылдың августа чеде бээр. Ол дүгүржүлга чүгле Азияның Кыдыт-биле кожа турар болгаш кыдат экспансионизмниң согуннары оларга удур угланган чурттарга эвес, харын делегейниң оон-даа өске девискээрлеринге дүвүрээнни болдурган.

«Тайвань айтырыын» чугаалажыры чугаалажыышкыннарга элээн кол черни ээлээн деп, күрүне секретарын үдеп чораан америк корреспондентилер дыңнадып турар. Хейгтиң медеглээнин ёзугаар алырга, АКШ-тың Тайвань-биле харылзааларны «албан ёзузунуң эвес деңнелинге» моон соңгаар-даа тудар деп турарын ол кыдаттарга тайылбырлаарга, кыдат тала ону «чуулдуг» деп көргени. Өскээр чугаалаарга, америк таланың «ийи Кыдаттың байдалын» тургузар деп турары-биле Пекин база катап чөпшээрешкен.

Хейгтиң Кыдатка аян-чоруу америк империализм-биле бодунуң сүлчээзин Пекин улам ханылаткан дээрзин көргүскен. Хейг Пекинге болган хүлээп алыышкынга: «Бистиң найыралывыс, чечек ышкаш, чечектелген», «АКШ Кыдатты чоок болгаш үнелиг өңнүү кылдыр санап турар» деп чарлаарга, кыдат удуртукчулар аажок амырап алыш часкап турганнар. Ол дээрге АКШ-тың бодунуң шериг-стратегтиг бодалдарын боттандырарынга таарымчалыг өңнүк кылдыр Кыдатты тып алганының. Пекинниң империализм-биле шуут эвилелдежип алганының херечизи эвес деп бе?!

Вашингтон национал-хосталгалыг демиселчилерни базарынче, Азияга, Африкага болгаш делегейниң оон-даа өске девискээрлеринге эжелекчи үүлгедиглерин кады боттандырарынче угланган президент Рейганның администрациязының хажыкчы глобалдыг стратегиязынга пекин удуртулганы улам быжыы-биле хаара тудар сорулганы салып турар деп, япон «Акахата» солун бижээн.

(СЭТА).

БАЗА КАТАП КЫЖАНЫГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң премьер-министри Бегин Сирияның эвынга турамык кыжаныглыг чүве чугаалаан. Сирияның Ливанда тургускан агаардан халдаашкынынга удур камгалал чепсектеринге удур Израиль бодунуң чепсектиг күштерин ажыглаарынга белен деп, ол медеглээн.

Бегин бодунуң дайынзырак медеглелин АКШ-тың президентизиниң тускай төлээзи Ф. Хабиб-биле ужурашкан соонда Иерусалимге кылган. Хабибтиң чоруу Чөөкку Чөөн чүкке израиль агрессорларны ажыы-биле деткиириниң америк политиказының чайлаш чок бүрээшкынын чажырар ужурлуг турган.

Бир эвес Ф. Хабиб Сириядан агаар халдаашкынынга удур ракеталарын Ливандан үндүрүп алырын чедип ап шыдавас болза, Израиль «шериг күжүн ажыглаар апаар», деп Израиль премьер-министр медеглээн.

Ак бажыңның эмиссарының «тайбың илередиикчи чоруу» болза Израильдиң араб күрүнелерге удур агрессиязын оон өөрээжилгези-биле чорудуп турар Вашингтонну «ыш көжегези» болур деп араб хөй-ниити демдеглеп турар. Ынчангаш Израиль Ф. Хабибтиң чоруунуң ниит-тывык үезинде Иракта ядролуг шинчилел төвүн аратаанзы-биле бомбалааш, бүгү делегейге килеңнээшкинниң бүрүү шаныышкынны болдурганы-даа таварылга эвес.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

КОЖАЛАРЫВЫСЧЕ

Бистиң республиканың Барыын-Хемчик району биле Хакас автономнуг областың Таштып районунуң ажылчы чоннары боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Ол чарыштың ачызында олар ажыл-агый, культура хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуп, боттарының аразында дуржулга солчуушкуннарын кылып турарлар.

Барыын-Хемчик районнуң Культура бажыңының улусчу ансамблиниң 50 ажыг кижи составтыг боттуруңгыр артистери бо хүннерде Таштып районда аалдап чоруп турар.

Улусчу ансамбльдиң ол коллективи Таштып районнуң ажылчы чоннарынга концерттерни көргүзүп турар болгаш Культура бажыңнарының ажылы-биле дуржулга солчур. Абаза хоорайның чурттакчыларынга база солун концерттин бараалгадырлар.

Бистиң корр.

СОЛУН ФЕСТИВАЛЬ

Чадаана хоорайга Чөөн-Хемчик районнуң хөөмей-сыгыт күүседикчилериниң район фестивалы болуп эрткен. Анаа 30 ажыг кижи киришкен. Хөөмей-сыгыт мастерлериниң ансамбльдер болгаш тус-тус кижилерниң күүселделерин көрүкчүлер сонуурган.

Маргылдааның түңнелинде Карл Маркс аттыг совхозтуң 16 кижи киржикчилиг «Салгал» деп сыгытчылар ансамбли бирги черни ээлээн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында бичии уругларның хөөмей-сыгыт ансамбли — ийиги, «Большевик» совхозтуң хөөмей-сыгыт болгаш каргыраа күүседикчилериниң коллективи — үшкү черлерни ээлээннер.

Оларга районнуң культура килдизиниң дипломнарын, а тус-тузунда күүселделерге шылгараан мастерлерге өртектиг белектерни тывыскан.

Районнуң хөөмей-сыгыт мастерлериниң ансамбли бо хүннерде республика фестивалынга төлептиг киржир дээш анаа белеткенип турар.

К. МААДЫ.

САНИТАР ДРУЖИНАЛАРЫНЫҢ МАРГЫЛДААЛАРЫ

Чоокта чаа Каа-Хем суурга Кызыл районнуң Кызыл крест ниитилелиниң болгаш хамаатың камгалал штавының организастааны санитар дружиналарының маргылдаалары болуп эрткен.

Анаа «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарның, районнуң долушкак бараннар садыының, куш фабриказының командалары организастыын, эки белеткелдиин көргүзүп, идепкейлиг киришкен. Түңнелинде бирги черни долушкак бараннар садыының болгаш «Тиилелге» совхозтуң санитар дружиналары үлешкеннер.

Л. БИЧИИЖИК.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ БЕЖЕН ХҮННЕРИ

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейинде бо хүннерде көрүкчүлер хөй. Олар Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайын чугаалап турар материалдар-биле ханы таныжып, ону билип алыр дээш кээп турарлар.

Хөй санныг экспонаттар, витриналар гитлержи аг-шериг-биле бистиң дайынчыларывыстың эрес-дидим тулчуп турганын көргүзүп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында совет кижилер эвээш эвес маадырлыг чорукту кылганнар. Ылаңгыя Курск ээтпээнге болган тулчуушкун дайынның төөгүзүнге кол черни ээлеп турар. Ол тулчуушкунга тураскаатткан аңгы зал музейде база бар.

«Бистиң шериглеривис июль 5-тиң эртенинде Орлов-Курск болгаш Белгород угланыышкынынга авиацияның артык күштүг кезектеринге деткиткен дайзынның чадаг шериинин болгаш танкыларының кур күжүнге удур шавар халдаашкынче кирген. Өлүмнүг сегиржип алыышкын эгелээн. Дайзынның баштайгы атакаларын ойтур шапкан. Фашистер ынчан хөй санныг кижизин оскунганнар. Чүгле чамдык участоктарга дайзынның улуг эвес отрядтары бистиң камгалалывысче чоокшулап кирер аргалыг болган» деп, 1943 чылдың июль 5-тиң кежээзинде Совинформбюронуң кылган дыңнадыын оон номчуп болур.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга эң улуг тулчуушкуннарының бирээзи — Курск ээтпээнге сегиржип алыышкын ынчаар эгелээн. Орта дыка хөй куяктыг шериг техниказын ажыглаан. Моон мурнунда болгулаан дайыннар төөгүзүнге ындыг чүве туруп көрбээн. Курск ээтпээнге болган тулчуушкунга ийи талалдан 13 муң танкылар болгаш боду чоруур боо-чепсектер, 69 муң үгер-боо болгаш миномет, 4 миллион хире солдаттар болгаш офицерлер киришкен.

Улуг карта-схема тулчуушкун эгелээр мурнунда шериглерниң кала турганын көргүзүп турар. Курск ээтпээ улуг оперативтиг ужур-дузалыг чер болуп турган. Гитлержи шериглерниң Орёл-Белгород-Харьков бөлүглежилгезин бүзээлеп алыры-биле анаа Кызыл Армияның улуг күжүн мөөңнээн турган. Ол районнардан дайзынның ийи талазынче болгаш тылынче кыска орукту ажыглап, халдаар аргалыг. Курск ээтпээниң чугула стратегтиг ужур-дузазын өөренип көргеш, гитлержи командылал совет шериглерни бүрүнү-биле чылча шавар деп шиитпирлээн. «Цитадель» деп адаан шаап халдап кирер операцияның планын чогаадып кылганнар. Ол план ёзугаар немецтер Орёлдуң болгаш Харьковтуң районнарындан Курскиже халдап киргеш, анаа турган совет шериглерни бүзээлээш, чок кылырын оралдашканнар. Ынчалза-даа ол план амыдыралга боттанмайн барган...

Хөй экспонаттар бистиң шериглеривистиң маадырлыг чоруктарын чугаалап турар. Оларның бирээзинде улуг сержант Хади Кинжаевтиң чуруу бар. Оон расчёду Прохоровка суурнуң чанынга болган тулчуушкунга шылгараан. Дайзынның самолёттары үзүк-соксаал чок бомбалап, артиллериязы боолап турза-даа, олар дайзынның танк атакаларын удаа-дараа ойтур шаап турганнар. Дайынчылар маадырлыы-биле өлгеннер. Үш катап балыгланган Кинжаев чааскаан диргиг арткан. Ол ханы төктүп турда-ла, дайзынның танкыларын боолап, дөрт танкыны чок кылган. А оон расчёду сес танкыны узуткаан. Хади Кинжаевке Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Танк командири, гвардия лейтенантызы Владимир Шаландинниң чуруу база бар. Ол тулчуушкун Яковлево суурга июль 6-да болган. Дайзынның танкыларын чоокшуладып алгаш, Шаландин дайзынның элээн каш машиналарын үрей алыпкан. Ынчалза-даа дайзынның бир снаряды лейтенантының танкызын өрттендир дээпкен. Дидим дайынчылар боолаарын соксатпааннар. Олар база бир танкыны узуткап каан. Хып турган танкыны немецтер бүзээлеп келгеннер. Ынчалза-даа ол хенертен бурунгаарлай бергеш, немец танкыны тараннапкан. Дораан-на кончуг күштүг частыышкын болган. Эрес-дидим лейтенант ынчаар өлген. Анаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Бир витринаны ужудукчу, гвардияның лейтенантызы Совет Эвилелиниң Маадыры Александр Горовецке тураскааткан. Ол чаңгыс тулчуушкунга дайзынның тос самолёдун дүжүр аткан делегейде кара чаңгыс ужудукчу болган. Шак ындыг маадырлыг чорукту ол Курск тулчуушкунунуң ийи дугаар хүнүнде кылган. Ынчан оон самолёду база дүжүр аттырган. Хөй чылдар иштинде ону ис чок читкен деп санап турган. Чүгле 1957 чылдың чайынында Курск областың Ивнянск районунуң Зоринские Дворы хуторунда оон самолёдунуң артынчызы тывылган. Маадыр ужудукчуну анаа хөөржүдүп каан. А оон партия биледин, Кызыл Туг орденин, гвардейжи демдээн, пистоледин музейге дамчыдып берген...

Оттуг ээтпекке тулчуушкуннар бежен хүн дургузунда уламчылаан. Анаа совет шериглер тиилээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң бир улуг тиилелгези ынчаар доозулган.

А. АШМАРИН.

ХӨГЛҮГ ДЫШТАНЫЛГАДА

Школачыларның чайгы дыштанылгазы ам кидин-түлүк чоруп турар. Бистиң республиканың Чырыдылга министерствозу бичии чаштарның хостуг үезин, дыштанылгазын эки, ажыктыг хөглүг эрттирер дээш элээн ажылдарны кылып чорүткан. Ында солун чүүлдер-ле хөй. Республиканың чамдык школаларының өөреникчилери төрээн черин өөренип, хөй хонуктуң аян-чоруктарын кылганнар.

А бир чамдыызы тураскаалдыг, төөгүлүг черлер-биле таныжып, дыка хөй школачылар Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң Сибирь шөлүлгезиниң үезинде чурттап чорааны Шушенскоеже солун экскурсияларны кылып турарлар. Бичии чаштар кан-кадык, мөге-шыырак, омак-хөглүг өссүн дээш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны база хөйү-биле планнаан.

Ындыг солун маргылдааларның бирээзи эрткен неделяда Кызылда эгелээн. Ол болза спорттуң техниктиг хевирлеринге республиканың школачыларының команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы. Оон программазында судомоделистерниң, авиаконструкторларның болгаш автомоделистерниң маргылдаазы кирген.

Барык бүдүн өөредилге чылының дургузунда күш-ажыл кичээлдеринге, аңгы-аңгы бөлгүмнерге кылып келген ажылының түңнелин үндүрүп, кайы хире эки модельди кылып алганын херек кырынга бадыткаар дээш анаа эки белеткенген өөреникчилер республиканың аңгы-аңгы школаларында эвээш эвес - деп чүвени болуп эрткен маргылдаалар бадыткаан.

Судомоделистерниң маргылдаазынга Бай-Хаактан келген школачылар бедик мергежилдиин, эң эки модельдерни кылганын херек кырынга көргүскеннер. Ол школаның өөреникчилери Валерий Дудин, Андрей Тимофеев болгаш өскелер-даа тус-тус класстарның модельдеринге шылгараан.

Шак ындыг эки корабльдерни белеткээринге оларның башкызы Георгий Николаевич Тандыбаевтиң киирген улуг-хуузу база эвээш эвес.

А келир үениң авиаконструкторларының солун маргылдаазынга команда талазы-биле бирги чер дээш демисел Кызылдың пионерлер бажыңының авиаконструкторлары биле аныяк техниктер станциязының өөреникчилериниң аразында болган. Оон түңнелинде аныяк техниктер станциязының командазы эки белеткелдиин көргүзүп, шылгараан. Хууда бирги чер дээш маргылдаага пионерлер бажыңының өөреникчизи Толя Бершанскийниң кылганы авиамодельдери өске эштериниң ажылдарындан эки болганын судья коллегиязы демдеглээн.

Республиканың школачыларының спорттуң техниктиг хевирлеринге болган маргылдааларының тиилекчилери Тываның школачыларының спортчу адын зона маргылдааларынга камгалаар эргени алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Кызылдың пионерлер бажыңының аныяк авиаконструкторлары маргылдаага белеткенип турары. Ук маргылдааның тиилекчизи Т. Бершанский солагай талазында.

Одессаның чайгы дыштанылга төптериниң бирээзинге Аркадий пляжы хамааржыр. Ында хоорайның далай кыдында дыштанылга курорттары база бар. Анаа хүнге дадыгар, далайның арыг агаарын тынар дээш келген кижилерге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Павильоннар болгаш киосктер курорттарга херегләэр бүгү бараннарны делгээн, кафелер, ресторанннар чемнениринче чалап турар. Одесса портундан Аркадий пляжынче катерлер доктаамал чоруп турар.

ЧУРУКТА: Аркадий пляжы изиг хүнде.

И. Павленконуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КУЛЬТУРА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

Чоокта чаа Кызыл-Мажалыкка республиканың барыын талакы районнарының Культура бажыңнарының директорларының семинары болган. Ол семинарга культура айтырыгларының талазы-биле элээн хөй илеткелдерни дыңнап, директорлар боттары аразында ажылының дугайында арга-дуржулгаларын солушканнар. Олар Ак-Довурактың Культура ордузунуң болгаш Эрги-Барлыктың Культура быжыңының ажылын таныжып, барып көргеннер. Семинарга Улуг-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарның Культура бажыңнарының директорлары келгилээн. Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынга «Ак-көк отчугаш» деп кежээни организастаан, анаа шупту киришкеннер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХЫНАЛДА ЧОРУТКАН

Хоорайның корум-чурум камгалалының № 2 хөй-нити пунктузунуң ажыл планында көрдүнгениниң ёзугаар ук пункттуң хайгааралында девискээрде садыг четкилериниң санитарлыг байдалын көрүп, хөй-нитиниң хыналдазын чорутканн.

Хыналда 40 дугаарлыг гастрономдан эгелээн. Магазинниң нити санитарлыг байдалы, садыглаар шөлдүң, килдистерниң арыг-шевери багай эвес. Ындыг болза-даа ногаа аймаа садар килдистиң бараан хүлээп алыр өрээлинде байдал негелдеге дүүшпес. Бараннардан божуткан хирлиг шоодайларны азыгларда оваалай салгылап каан, көрүш чок. Оон чылдагааның складка шоодайлар чедирер машина чогу-биле ону тайылбырлаар болду.

Даразында хыналда чорудар бөлүк сүт, кулинария магазиннеринге келген. Бо ийи магазинниң кайызында-даа санитарлыг байдал эки. Аъш-чем продуктуларын шыгжап, калагалаарының бүгү чурумунуң мында шыңгыы сагыттынып турары оон илден.

№ 55 хлеб магазини. Эжиктериниң бирээзин шоочалап каан. Саваларны мында чыып каан, өртке удур айыыл чок байдал тургустунмаан. Кандыг-бир чылдагаан-биле өрт үнер болза, оон бараанны үндүрери берге.

Титов кудумчузунда № 2 магазинниң нити арыг-шевери эки. Эзиртир суксунну садып турарында хажыдыышкыннар илеревээн.

Хөй-нитиниң киржилгези-биле чоруткан бо хыналда магазиннерниң санитарлыг байдалында четпестерни чайладырынга идиглиг болган. Хыналда үезинде илереттинген четпестерни Кызылдың аъш-чем садыынче шилчиткен. Мындыг янзылыг хыналдаларны хөй-нитиниң киржилгези-биле чорудары ажыктыг дээрзи айтыры чугула.

А. ИРГИТ.

Кызыл хоорай.

ИЮНЬ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шүлүктеривис». 9.35 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. Ийиги фильм — «Искра» операциязы». 10.45 — Документалдыг телефильм. 11.05 — «Кызыл гвоздика» ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээн күш-ажылың — сээң бедииң». Кинопрограмма. 15.15 — Мурнуу Африканың хосталга хүнүнге. Замбияның артистериниң концерти. 15.40 — «Чайгы күш-ажылчы семестр эгелээн». Дамчыдылгага ВЛКСМ ТК-ның секретары Л. Швецова киржир. 16.10 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 16.40 — Мадагаскарның национал байырлалы — Хосталга хүнүнге. Кинопрограмма. 16.55 — «Маргылдаа клуву». 18.15 — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары чугаалап тур.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 19.10 — «Артомоновтарның херээ» деп телешииниң баштайгы көргүзүлгези. М. Горькийниң ындыг аттыг романын ёзугаар. 1-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинокөрүкчүнүң эдеринчизи». 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40-23.55 — Балет артистериниң делегейниң IV конкурузунуң түңнел концерти, 2-ги кезээ.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Фильмнерни — уругларга. «Шарда уруг». Уран-чечен фильм. 13.00 — Киев филармониязының «Гармония» ансамблиниң концерти. 13.35 — Документалдыг телефильмнер программазы. 14.25 — «Акша шыгжакчызы». М. Лермонтовтуң шүлүглелин болгаш Б. Асафьевтиң операзын ёзугаар хөгжүмнүг телефильм. 15.25 — «Москва болгаш москвачылар». 15.55—17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Аныяк ленинчилер». 18.00 — «Тываның экраннарында». 18.15 — «Чаагайжыдылгага — хүн бүрүнүң кичээнгейи». 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тур бис». 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Төрээн чуртум кайгамчык». Уран чүүл мастерлериниң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Фиктиң ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Мону шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бодуңдан айтыр». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Буратино делгелгези». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Чурукчулар дугайында. РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу И. Обросов. 10.40 — РСФСР-ниң улустуң артизи И. Безродный ойнаар. 11.00 — «Чүнү номчуур?» 11.55 — «Спортлотонуң» 26-гы тиражы. 12.05 — «Донгуска чүү четпезил?» деп документалдыг телефильм. 13.05 — «Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейниң IV конкурузу. Мадагаскар. 13.30 — «Кижи. Чер. Октаргай». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Фильмнерни — уругларга. «Ажыттынмаан ортулуктар». Уран-чечен телефильм. 15.40 — «Амытаннар аразында». 16.40 — «9-ку студия». 17.40 — «Байыр чедиришкиннеривисти хүлээп алыңар». Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның хүнүнге хөгжүмнүг программа. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 19.20 — «Артомоновтарның херээ». Телешии, 2-ги кезээ. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35—23.40 — «Ырлажыылы, өңнүктер». Хөгжүмнүг программа. Төнгенде медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — М. Молчановтуң «Дан хаязы мында ыржым» деп операзы. ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының шиизи. 16.35 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. ССРЭ биле ГДР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Тбилисиден дамчыдылга. 17.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктериниң клуву. 3-кү армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 18.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 19.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 20.00 — Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Фиктиң ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — Спортчу программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Аревик». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ИЮНЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 9.05 — «Оттурукчу». 9.35 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 10.35 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.20 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.50 — «Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларының көргени-биле». 12.05 — «Көдээниң ажыл-ижи». 13.05 — «Бөгүн — Совет аныяктарның хүнү». 13.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.45 — «Бүгү сүүрга кескү» деп документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15 — К. Чапек — «Макропулостуң херексели». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи. 16.30 — «Ыры кижилеп чарылбас». 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Уруг болгаш адыг», «Даарта даарта-ла болгай», «Чырыткы шарик». 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Мээң черим». Хөгжүмнүг телефильм. 18.50 — Г. Котовскийниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чылынга. «Котовский». Уран-чечен фильм. 20.00 — «Кино-аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.36 — Футбол лопчулалы. 22.05 — 23.15 — «Фестивальдар. Конкурстар. Концерттер». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кижи болгаш хоойлу». 14.50 — Фильмнерни — уругларга. «Шалың». Уран-чечен телефильм. 16.00 — Кара боолаарынга ССРЭ-ниң чемпионады. 16.25 — «Тажы болгаш үш эмнекчилер дугайында тоол». Мультфильм. 16.35 «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 17.25 — «Ийя капитан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 18.50 — «Эш-өөрлер дугайында». Фильм-концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Валя утбайның чугаалааны». 20.15 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. ССРЭ биле ГДР-ның шилиндек командаларының ужуражылгазы. Тбилисиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Манаар бис, ээп кел». Уран-чечен телефильм. 22.40—23.05 — Кара адарынга ССРЭ-ниң чемпионады.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

Тыва национальдыг кижилерни 1981 чылда чурттуң дараазында Дээди өөредилге черлеринге конкурс чокка хүлээп алыры-биле кирериниң экзаменнерин Күрүнениң Кызылда педагогика институдунга июль 10-дан эгелеп чорударын чарлап тур:

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Москва университеди (философия, физика).

Москваның кедээ ажыл-агыйның академиязы (үнүш камгалалы, кедээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организациязы).

Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение болгаш үлетпүр бараннарын садыглаарын организастаары).

Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң Москвада технология институду (ветеринария санитариязы, аъш-чем бараннарының үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы).

Чиик үлетпүрнүң Москвада технология институду (алгы, кештиң технологиязы, калбак херегле бараннарының үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы).

ЛЕНИНГРАД ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Ленинград университеди (политэкономия, математика, химия болгаш биология).

Совет садыгның Ленинград институду (хөй-нитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организациязы, бухгалтер учёду, товароведение болгаш аъш-чем бараннарын садыглаарын организастаары).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Красноярск университеди (правоведение).

Томск университеди (правоведение)

Иркутск университеди (правоведение, химия, төөгү).

Кемерово университеди (правоведение, орус дыл болгаш литература).

Алтайның кедээ ажыл-агыйның институду (зоотехния, ветеринария, кедээ ажыл-агыйны механизастаары).

Омскиниң кедээ ажыл-агыйның институду (агрономия, зоотехния).

Иркутскиниң кедээ ажыл-агыйның институду (кедээ ажыл-агыйны механизастаары, кедээ ажыл-агыйны электрижидери, биология).

Новосибирскиниң кедээ ажыл-агыйның институду (үнүш камгалалы).

Сибирьниң технология институду (аъргаинженер херээ, ыяш ажылдап кылырының технологиязы, ыяш ажыл-агыйы).

Уралдың политехниктиг институду (үлетпүрлүг чылыг энергетиказы, чылыг болгаш газ-биле хандырылга, салгынадылышкын, суг-биле хандырылга болгаш канализация).

Эргелеп башкарылганың автоматчыттынган системаларының Томскиде институду (радиотехника, электронну херекселдер, үлетпүрнүң электрониказы, эргелеп башкарылганың автоматчыттынган системалары).

Новосибирскиниң электротехниктиг институду (үлетпүр бүдүрүлгелериниң хоорайларының, кедээ ажыл-агыйның электри-биле хандырылгазы, полупроводниктиг херекселдер).

Томскиниң политехниктиг институду (инженерлиг электрофизика).

Омскиниң ветеринария институду (ветеринария).

Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

Кемеровонуң эмчи институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

Красноярскиниң эмчи институду (эмнелге херээ, педиатрия).

Томскиниң эмчи институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).

Алтайның эмчи институду (эмнелге херээ).

Билдиришкинни Кызылдың пединститудунуң ректорунуң адынга бижиир (чаңгыс аай формага) болгаш ону июнь 25-тен июль 9-ка чедир хүлээп алыр.

Билдиришкинге кожар документилер:

Ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле).

286 майык ёзугаар эмчи справказы.

3x4 хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чокка).

Директорнуң, класстың удуртукчу башкызының болгаш школаның хөй-нити организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика.

Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга).

Бүдүрүлгеге ажылдаан кижилер бүдүрүлгениң удуртукчузунуң, а ол ышкаш, партия, комсомол, профэвилел организацияларының ат салганы характеристиканы (сөөлгү ажылдап турганы чериндөн) эккээр. Дээди өөредилге черинге кирериниң характеристиказынга эрге-дужаалдыг үш кижиниң холунуң үжүү турар болгаш тамга бастынган болур ужурлуг.

Паспортун азы шериг билелин (азы киир бижидилге херечилелин) институтка абитуриент келгеш, боду дужаар.

Үстүнде адаттынган документилерниң кайы-бирээзи безин чок болза, ол кижиниң билдиришкинин комиссия хүлээп албас.

Институттуң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, № 114 өрээл.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 25—30 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар. Барыын чүк угланыышкыннг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 28—30 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮНЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Буг хемде Висла чедир» 9.30, 12.10, 17.30, 20.20. «Дөртен бир» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилериниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, 14.00, 20.30. «Ийи Федор» 16.50, 18.40, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Истелге» 15.00, 20.30. «Алдын аъттыг кижи» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшылдың меңге тоожузу» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Кардиналга удур дөрт кижи» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1267.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС-01231